

POLSKA WALCZĄCA

ŻOŁNIERZ POLSKI NA OBCYZYŃNIE

FIGHTING POLAND — WEEKLY FOR THE POLISH FORCES — PRICE THREEPENCE

Wychodzi co tydzień Dnia 1-go września 1945r. Rok VII. Nr. 35

SZÓSTA ROCZNICA WRZEŚNIA

Szóstą rocznicę 1 września 1939 roku będziemy przeżywać po raz pierwszy, gdy Druga Wojna Światowa jest już skończona — w sensie zakończenia działań wojennych. Niemcy poddały się wskutek złamania ich woli walki jeszcze przy pomocy środków, którymi same wojnę zaczęły. Japonia poddała się już po użyciu przez Anglo-Sasów bomby atomowej. Chcę zwrócić uwagę, że w pewnych warunkach *niewspółmierności sił*, którą mimo potężnych jeszcze sił zbrojnych Japonii spowodowała bomba atomowa — walka staje się niemożliwa.

Polska pierwsza od wielu wieków znalazła się właśnie w warunkach takiej niewspółmierności sił, jeśli porównać „Luftwaffe” i niemieckie dywizje pancerne z naszym słabym potencjałem wojennym. Polska jednak przeprowadziła kampanię do końca, to jest do zupełnej zagłady Polskich Sił Zbrojnych.

Jedynie dzięki przejściu zagranicę władz politycznych i wojskowych oraz szczerą pomocą i personelu lotnictwa /część marynarki wojennej, zgodnie z umową znalazła się tam już wcześniej/ — Polska potrafiła przedłużyć swój byt polityczny i swój udział w wojnie. Wkrótce podjął również dalszą walkę Kraj.

Działania wojenne ustały i niedługo nastąpią obrady pokojowe.

Na tle naszego 1 września 1939 roku chcę poruszyć kilka myśli, które rzucić może nieco odmienne światło na ten temat, gdyż robione to będzie przez pryzmat obserwacji i doświadczeń sześciu lat wojny.

WARUNKI POLITYCZNE

Położenie polityczne Polski przed 1 września 1939 roku było złe. Polska była wciśnięta między Rosję i Niemcy. Znajdowała się już w czasie pokoju w niemieckich kleszczach, którymi została przyparta do ściany sowieckiej.

Strategicznie otoczona, przy niewspółmierności sił, skazana była z góry — wobec niemieckiej agresji — na obronę.

Warunki obrony miała złe. Komunikacje na północ, przez Bałtyk do Szwecji, mogły być z miejsc przecięte przez północne ramie kleszczy, na południe zaś zagrożone przez ich południowe ramie.

Wszelkie kalkulacje na pomoc Rosji — wobec 17 września — musza odpadść.

Front zachodni — trudno jest nawet używać tego terminu — był tak mocno wygięty i tak bardzo wyciągnięty, że jednym skrzydłem sięgał Grodzieńszczyznę, a drugim Zagłębia Naftowego. Im bardziej zbliżaliśmy się ku granicom Prus Wschodnich, Brandenburgii, Śląska i Szwecji — tym bardziej się rozciągał, a tym samym osłabiał i tym bardziej samobójczo wciągał się w ramiona kleszczy. Powróćmy jeszcze do tego zagadnienia w rozważaniach strategicznych w następnym numerze „Polski Walczącej”.

Najistotniejszym błędem dyskusji i krytyk na temat tragicznego września było — moim zdaniem — stałe przecenianie trudnych warunków politycznych Polski. Pisząc to jako wojskowy, nie chcę bynajmniej przesunąć punktu ciężkości zagadnienia na inny „resort”. Myślę, że mój krytycyzm, w stosunku do polskiej myśli strategicznej — będzie wystarczającym dowodem, że nie chodzi mi o odwrócenie uwagi od wojskowej strony zagadnienia. Istotnym moty-

wem tak silnego łączenia warunków politycznych ze strategicznymi jest moje najgłębsze przekonanie, że nowoczesna strategia w sensie prowadzenia wojny nie da się oddzielić od zagadnień politycznych, gospodarczych i innych, związanych z potencjałem wojennym państwa.

Gdybyśmy w dyskusjach tych brali zawsze za początek, za punkt wyjścia Traktat Wersalski 1919 roku, oszczędzilibyśmy sobie wiele gorczy i uniknęli „potępieńskich swarów”. Data Traktatu Wersalskiego to minimum koniecznej perspektywy w spojrzeniu na Polskę Września 1939 roku. Dzisiaj ze szczególną wyrazistością przez pryzmat naszego doświadczenia dwudziesto-lecia pokoju i sześćcio-lecia wojny — możemy zobaczyć, że Polskę w Wersalu ustawiono jako państwo *małe*. Powiedzmy dobitniej, opiekuńcza wówczas Francja chciała w nas widzieć swego wasala a zaś Francji już przeciwstawiano pobite Niemcy i nie chciano ich osłabiać zbytnio na rzecz Polski. Stąd: Gdańsk, plebiscyty na Górnym Śląsku, Mazurach i t.d. Marsz na Berlin dlatego odbył się w Drugiej Wojnie Światowej, że nie spełniono tej konieczności w Pierwszej Wojnie Światowej.

Były jednak próby dźwignięcia Polski z tego poziomu małości, jednakże nie były one do przeprowadzenia wobec naszych słabych sił i niezrozumienia przez świat. Próby te załamały się. Polska nie stała się trzonem Europy Środkowej. Federacja nie doszła do skutku: Polska nie miała ani *prze-strzeni*, ani *potencjału ludności*, ani obszaru zdolnego *gospodarczo* żywić wojnę z taką potęgą jaką stanowiła Niemiecka Rzesza Hitlera.

To jest *pierwsza i główna* przyczyna przegranej w Kampanii Wrześniowej.

WARUNKI GOSPODARCZE

Potencjał gospodarczy Polski był słaby. Wzięty porównawczo w stosunku do potencjału gospodarczego Niemiec oraz do potencjału gospodarczego Rosji /po kilku „piatiletkach”/ był jeszcze słabszy.

Nie chcę zatrzymywać się nad rzeczami znanymi, wielokrotnie poruszonymi, jak n.p. wadliwa reforma finansowa, światowy kryzys gospodarczy, nastawienie się na budżet vegetacyjny i t.d., dlatego poza tym zasadniczym stwierdzeniem wstępnym podkreślę tylko dwa momenty:

pierwszy — to brak planu państwowego, zasadniczo nastawiają-

cego życie gospodarcze państwa, które zaczynało to życie jako na większości swych obszarów zupełnie zrujnowanych w wyniku działań Pierwszej Wojny Światowej.

drugi — to brak jasnej *myśli strategicznej*, która dość wcześnie postawiłaby resortom gospodarczym określone zadania.

Pewna niewątpliwa poprawa pod tym względem, wiążąca się z powstaniem C.O.P., sprecyzowaniem planów rozbudowy Sił Zbrojnych i t.d. była aktem spóźnionym, wobec tego, że wojna wybuchła już w 1939 roku.

Brak rozmachu gospodarczego, ubóstwo oraz chęć „przedobrzania” sprawiły, że produkcja sprzętu wojennego nastawiona była na *jakość* a nie na *ilość*, którą należało osiągnąć, chociażby za cenę świadomego obniżenia jakości.

Słabość gospodarcza Polski sprawiała, że gdybyśmy nawet wcześniej byli zabrali się do „utechnicznienia” Sił Zbrojnych, poprawiając ich stan pod tym względem, to też nie byłibyśmy w stanie *nigdy* sprostać potencjałom gospodarczym obu sąsiadów, gdyż ich warunki naturalne były bez porównania bogatsze.

Piszac, że nawet dwudziestoletnia racjonalna gospodarka nie była w stanie sprostać potencjałom sąsiadów, nie chcę przez to powiedzieć, że nie należało zrobić tego wysiłku, przeciwnie wysiłek ten winien być być zrobiony. Chociażby dlatego, żeby uniknąć tego moralnego wstrząsu i tej gorczy, jaka ogarnęła Polaków po katastrofie września.

Słabość gospodarcza Polski była *następną przyczyną* przegranej kampanii, jednak słabość ta nie była wolna w pewnym stopniu od naszych własnych błędów.

WARUNKI STRATEGICZNE

A. Myśl strategiczna

Pierwsza Wojna Światowa, po pierwszych działaniach ruchowych lat 1914 i 1915 — przerodziła się w wojnę okopową, materiałową. Manewr zamarł i znikł z jej pół bitew, w szczególności bardzo dobitnie zaznaczyło się to na froncie zachodnim.

Wojna polsko-rosyjska 1920 roku została zakończona przez Pierwszego Marszałka Polski zwycięską bitwą nad Niemnem. Fakt zwycięstwa odbił się na polskiej myśli strategicznej wyraźnie i raczej ujemnie. Za jej podstawę przyjęto manewr. W manewrze szukano rozwiązania w każdym wypadku.

Myśl była w zasadzie słuszną, tylko kiedy nowe teorie wojenne u naszych sąsiadów przyjęły za

środek szybkości manewru *silnik*, u nas manewr miał być nadal wykonywany nogami piechura i konia kawalerzysty. Podczas gdy nowe teorie uznały w pełni wojnę trójwymiarową, przyjmując lotnictwo za jedną z części Sił Zbrojnych, u nas pozostało ono nadal jedynie do współpracy z wojskiem.

U przeciwnika czołg stał się podstawowym elementem natarcia w ramach dywizji pancernej — jednostce manewru. U nas dywizja piechoty i brygada kawalerii pozostały nadal podstawowymi wielkimi jednostkami wojska.

Na kilka lat przed wojną zaczęliśmy gwałtowniej dozbierać wojnę pod kątem obrony przeciwpancernej i przeciwlotniczej. Mianowaniem Inspektora Obrony Powietrznej Państwa /1936 r./ zaznaczono moment, w którym to zagadnienie zostało rozszerzone na całość życia państwowego.

Sprawiedliwość wymaga, żeby podkreślić dobitnie tę próbę unowocześnienia sił zbrojnych, aczkolwiek tylko w sensie obronnym, to jednak idącym w kierunku właściwej myśli strategicznej. Próba ta była jednak za mało radykalna. W każdym razie w pewnym stopniu rehabilituje naszą myśl strategiczną i nie pozwala mimo klęski popaść w niewiarę we własne siły.

Kiedy wojna wybuchła i do rozprawy stanęły na przeciw siebie dwie siły zbrojne:

jedna trójwymiarowa, na ówczesnym poziomie najwyższym — z potężną „Luftwaffe”, panującą w trzecim wymiarze,

a druga dwuwymiarowa: wojsko, wsparte bardzo słabym lotnictwem. Niewspółmierność sił okazała się nie do wyrównania, gdyż ani słabe lotnictwo nie było w stanie osłonić wojska przed potężną „Luftwaffe”, która szybko zawiadnęła powietrzem, uniemożliwiając walkę na ziemi, ani serce piechura nie wytrzymało śmiertelnego pojedynku z silnikiem.

To jest *trzecia i ostatnia* przyczyna przegranej kampanii, ale podstawowa przyczyna, że kampania została tak szybko przegrana.

W tych warunkach jest rzeczą dosyć obojętną, jaki był plan operacyjny, skoro niewspółmierność sił uczyniła walkę niemal niemożliwą. Natomiast nie jest rzeczą obojętną, jaki był plan mobilizacyjny, gdyż od tego zależało, czy w ogóle kampania miałaby miejsce. Zaczniemy więc od niego.

B. Plan mobilizacyjny

Plan mobilizacyjny /1938 r./, tak zwany plan „W” — polegał na

tym, że około 75% mobilizowanych można było powołać do szeregów indywidualnymi kartami, bez konieczności plakatowania. Dopiero resztę mobilizowanych rezerwistów trzeba było powoływać przez ogłoszenie mobilizacji powszechnej.

Plan był bardzo elastyczny. Umożliwiał mobilizację poszczególnych części Sił Zbrojnych /jednostek, garnizonów/. Dzięki tym jego zaletom dokonano częściowych mobilizacji w okresie zagrożenia /wojny nerwów/. Sprawilo to, że jednostki w danym czasie zmobilizowane a w większości swej skoncentrowane mogły podjąć walkę. W przeciwnym razie, gdyby *całość* sił była mobilizowana w Mob. powszechnej — mógłby przeciwnik, który swoją mobilizację przeprowadził w sposób cichy — rozpocząć działania w momencie ogłoszenia naszej Mob. powszechnej.

W takim wypadku działania mogły być zakończone w kilka dni, gdyż niemieckie lotnictwo i dywizje pancerne zdeorganizowałyby nasze wojsko w trakcie mobilizacji, w garnizonach. Żadna osłona nie była w stanie temu zapobiec.

Na korzyść naszego planu „W” trzeba jeszcze zapisać, że mobilizowane według niego jednostki miały w magazynach broń i ekwipunek. Uniknął on błędu planu „S” robionego na wyrost.

Możliwość przeprowadzenia mobilizacji 75% sił w sposób cichy i elastyczność tego planu również w pewnym stopniu rehabilitują naszą myśl strategiczną. Nie daliśmy się całkowicie zaskoczyć przez niemieckie działania. Przeprowadzenie Mob. 100% naszych sił w sposób cichy /kartkowy/, rzecz oczywista, poprawiłby jeszcze ten stan, przedłużając nieco kampanię.

WNIOSKI KONCOWE

Słabość organizmu politycznego Polski i jej słabość gospodarcza oto podstawowe przyczyny przegranej kampanii. Wadliwa myśl strategiczna była przyczyną, że kampania została tak *szybko* przegrana. Nie ludźmy się jednak, że nawet najbardziej nowoczesne ale miniaturowe siły zbrojne, proporcjonalne do potencjału politycznego i gospodarczego byłyby w stanie zwycięsko wyjść z kampanii z taką potęgą, jaką przedstawiała hitlerowska Rzesza niemiecka.

Wnioski ostateczne przedstawiają się same przez się:

Dzisiaj, gdy strategia urosła do rozmiarów kontynentalnych, rozważania powyższe mogą wydawać się nikłej skali i mało ważne. Tak nie jest. Wydaje mi się, że jak na nasze możliwości i stawiane nam utrudnienia starał się do ostatka spełnić swe historyczne zadanie obrońców Wolności i Pokoju.

W dobie, gdy dąży się do osiągnięcia trwałego pokoju drogą organizacji światowych, jest rzeczą konieczną, by świat zrozumiał, że pokój może być osiągnięty trwale, jeśli Polska i Małe Narody znajdą swe należne miejsce w środku Europy w sposób, którego przykład bez agresji dała Polska na swoim szlaku historycznym.

HENRYK PIĄTKOWSKI

W następnym numerze „Polski Walczącej” zostaną przedstawione rozważania, związane z polskim zachodnim planem operacyjnym, stanowiące dalszy ciąg niniejszego artykułu.

W sobotę dnia 1 września 1945 r. o godzinie 4-iej po południu
w Caxton Hall przy Caxton Street, S.W.1. odbędzie się

UROCZYSTY OBCHÓD

w szóstą rocznicę najazdu na Polskę

Przemawiać będą:

ZYGMUNT BEREZOWSKI, MARIAN KUKIEL,
BRONISŁAW KUŚNIERZ, ADAM PRAGIER.

Do wzięcia udziału w obchodzie wszystkich Polaków zaprasza
Komitet Obchodu.

Dojazd kolejką podziemną do stacji St. James' Park.

PIERWSZY SUKCES

Najbardziej interesującym i znanym wydarzeniem ostatnich dni jest bodaj odczytanie wyborów w Bułgarii. Jest ono wynikiem kategorycznego stanowiska rządów W. Brytanii i St. Zjednoczonych, które zdecydowanie potępiły tę "demokrację" wschodniego typu i zapowiedziały, że rząd z takich wyborów wyłoniony nie uznają.

Rząd bułgarski w pierwszej chwili nie wziął protestu poważnie i obwieścił, że wybory nie będą odczytane. Czuł się silny naskutek poparcia sowieckiego, które znalazło wyraz zarówno w głosach prasy sowieckiej, miarodajnie stwierdzającej, że "demokracja" triumfuje w Bułgarii, jak w nawiązaniu stosunków, a wreszcie w "zwolnieniu" słynnego działacza Kominternu Dymitrowa z funkcji wiceprzewodniczącego najwyższego Sowietu i z... obywatelstwa sowieckiego, tak aby mógł wziąć udział w wyborach bułgarskich. Jednakże w ostatniej chwili przedstawiciel sowiecki w komisji sojuszniczej przechylił się na stronę swych kolegów anglosaskich i rząd bułgarski zawiś w próżni.

Nie wnikać w powody ustępstwa sowieckiego w sprawie Bułgarii i jego związku z ogólną zmianą układu sił w świecie w ostatnich trzech tygodniach, trzeba stwierdzić, że w walce o demokrację w Europie wschodniej odniesiono pierwszy sukces. Nie spełniły się krakania czarnowidzów, które głosiły, że wybory odbędą się pomimo protestu amerykańskiego.

Ale oczywiście zmuszenie do odwołania niedemokratycznych wyborów jest sukcesem negatywnym. Prawdziwym sukcesem będzie dopiero zmuszenie do odwołania wyborów demokratycznych. Władcom Bułgarii i innych krajów Europy wschodniej nie zależy wcale na wyborach. Im ta komedia nie jest potrzebna. O co im chodzi, to o utrzymanie władzy w rękach komunistycznej grupy wbrew woli olbrzymiej większości. Walka o obalenie nowego totalizmu dopiero się więc zaczyna.

Niepodobna wątpić, że W. Brytania i St. Zjednoczone nie zadowolą się tym wstępnym powodzeniem, lecz domagają się będą — w Bułgarii i gdzieindziej — na prawdę demokratycznych wyborów i powstania rządów reprezentatywnych. Ich zmienne stanowisko już odbiło się na sytuacji w Europie wschodniej. Król Michał zażądał dymisji rządu Grozy, narzuconego Rumunii przed kilku miesiącami przez Sowietów i popularnie zwanego w Rumunii "rządem Wyszyńskiego". Gdy Groza odmówił, król nie wahał się apelować do wielkich mocarstw, by mu pomogły — jak obiecały w Jafcie — utworzyć rząd naprawdę reprezentatywny.

Przegląd tygodniowy

W. Brytania i St. Zjednoczone są do tego gotowe. Rosja jeszcze nie wypowiedziała się, ale chwali bardzo reżym Grozy, jak chwaliła totalizm bułgarski. Może i tu jednak zmieni zdanie, podobnie jak je zmieniła w sprawie bułgarskiej.

Sprawa jugosłowiańska jeszcze nie figuruje oficjalnie na porządku dziennym, ale szybko dojrzywa do kryzysu. Ustąpienie "jugosłowiańskiego Mikołajczyka" — dr. Grola ze stanowiska wicepremiera jest wskazówką, że nadzieje pewnych kół na ułożenie się współpracy z Tito były co najmniej naiwne.

Trzeba się spodziewać, że nalegając na odbycie wszędzie wyborów demokratycznych mocarstwa zachodnie domagają się będą kontroli międzynarodowej. W Grecji kontrola taka jest już zapewniona. Nie weźmie w niej udziału Rosja, która twierdzi, że kontrola byłaby "sprzeczną z suwerennością narodową". Jest rzeczą oczywistą, że Sowiety po prostu bały się precedensu dla wyborów w swojej strefie, wiedząc bowiem, że w prawdę wolnych, przez mocarstwa kontrolowanych wyborach komuniści poniosą katastrofalną klęskę. Jednakże wypadki bułgarskie świadczą, że Rosja nie czuje się już na siłach postawić na swoim.

POLITYKA P. BEVINA

Sprawy te łączą się, rzecz jasna, najściślej z całokształtem stosunków pomiędzy wielkimi mocarstwami. Coraz wyraźniej zarysowuje się starcie dwóch koncepcji życia międzynarodowego — demokratycznej i totalitarnej. Ostatnie dwie debaty w nowej Izbie Gmin świadczyły, że Wielka Brytania pomimo wielkich kłopotów wewnętrznych zaczyna sobie zdawać sprawę z wielkiej szansy stania się na czele sił postępu w walce o nowe formy życia społecznego i międzynarodowego. Silnie zarysowała się opozycja wobec pomysłów stref wpływów, górowania wielkich mocarstw, usymbolizowanej przez veto w Organizacji Zjednoczonych Narodów oraz dążenia do ograniczenia suwerenności narodowej na rzecz organizacji międzynarodowej. Nade wszystko zaś jasno wystąpiło dążenie do zerwania tej żelaznej kurtyny, która Rosja zawiesiła pośrodku Europy.

W osobie p. Bevina W. Brytania uzyskała bodajże najwybitniejszego ministra spraw zagranicznych od wielu lat. Nie ulega wątpliwości, że p. Bevin wie czego chce. Odrzuca totalizm, nie chce stref wpływów, nie obawia się wytknąć jako ostat-

cznego, celu — rząd światowy oraz zjednoczenie Europy.

Nie bodaj nie było równie znamienne, jak furia jaka mowa p. Bevina wywołała u wszystkich komunistów i ich sympatyków — tu w W. Brytanii, w Ameryce i wszędzie w Europie. Bardzo mało brakuje by p. Bevin został okrzyknięty "faszystą". Stara to prawda, że nikogo komuniści tak nienawidzą, jak prawdziwych socjalistów. Leon Blum, Bevin, Arciszewski, Jugosłowianin Topalewicz — to tylko parę przykładów z ostatnich czasów.

Prasa, ukazująca się w Polsce nie miłośnicie mowę Bevina okaleczyła. Zniknęło z niej wszystko, co mogłoby dodać otuchy krajowi wierzącemu, że wywalczy sobie wolność.

W. BRYTANIA I POLSKA

Nie znaczy to oczywiście, by z naszego punktu widzenia mowa ministra spraw zagranicznych W. Brytanii nie nastroczała zastrzeżeń. Choć powszechnie wiadomo, że w Polsce tak samo nie ma wolności politycznej, jak w Rumunii, Bułgarii czy na Węgrzech, p. Bevin nie wymienił Polski wśród krajów, którym narzucono system totalitarny. Rząd brytyjski, tymczasem przynajmniej, bierze obietnicę obecnym władcom Polski za dobrą monetę i wierzy w wolne wybory oraz przywrócenie swobód obywatelskich.

Niewątpliwie, w parze z tym idzie wyraźne ostrzeżenie, że jeżeli obietnice nie będą dotrzymane stanowisko Wielkiej Brytanii ulegnie zmianie. Wydaje się, że rząd brytyjski pragnie dać parę miesięcy reżymowi warszawskiemu na dopełnienie tych przyrzeczeń.

Łączy się to zapewne z ogólną dążnością skłaniania Polaków, by już teraz powracali do Polski. Apel tego rodzaju w przemówieniu p. Bevina był wyraźny. Z różnych jednak wypowiedzi i posunięć można wnosić, że rząd i społeczeństwo brytyjskie doskonale rozumie, iż Polacy zagranicą — zarówno wojskowi, jak i cywili — wola zaczekać z decyzją aż do chwili, gdy powrót mógłby nastąpić do Polski wolnej, czyli do wyborów i powołania w ich wyniku rządu naprawdę reprezentatywnego.

O zrozumieniu sytuacji świadczą nie tylko głosy prasy szkockiej, która wykazuje dużą sympatię dla obaw i trosk żołnierza polskiego, ale również sposób postawienia sprawy powrotu przez władze brytyjskie w Niemczech. Ludność polska w Rzeszy została powiadomiona, że będzie zapytana czy chce wrócić do Polski w obecnych warunkach i że jeżeli

odpowie odmownie, uzyska w przyszłości sposobność ponownego powzięcia decyzji. W ten sposób pogroźki różnych wysłanników z Warszawy jakoby ci, którzy teraz odmówią powrotu, nigdy już nie mogli wrócić, spalają na panewce.

W świetle ostatnich wydarzeń widzimy, że musimy uzbroić się w cierpliwość na dalszych kilka miesięcy. Wykażą one, czy mocarstwa Zachodu są zdecydowane wymusić — w Polsce i w całej Europie wschodniej — naprawdę wolne wybory, któreby przyniosły całkowitą odmianę sytuacji.

ROSJA PRZEGRZAŁA W CHINACH

Nie tylko wydarzenia na Bałkanach wskazują na zmianę sytuacji i układu sił w świecie. W większym jeszcze stopniu dowodzą tego wypadki na Dalekim Wschodzie.

Warunki traktatu chińsko-sowieckiego są tego rodzaju, że jeszcze miesiąc temu nikt nie uważałby ich za możliwe. Rosja zobowiązuje się do natychmiastowej niemal ewakuacji Mandżurii, która wraca do Chin. Milczenie na temat wewnętrznej Mongolii rozstrzygnie plebiscyt. Korzyści jakie osiąga — kolej mandżurska i baza w Port Arthur — Rosja mogła mieć bez udziału w wojnie. Co najważniejsze może, Moskwa wyrzeka się popierania komunistów chińskich i obiecuje pełne poparcie rządowi Cziang-Kai-Szeka, wczoraj jeszcze atakowanego za "fasyzm" narówni z rządem polskim w Londynie czy gen. Michajłowiczem.

Wszystko to wskazuje, że Rosja uznała przeprowadzenie swego programu, zmierzającego do oderwania od Chin szeregu terytoriów z Mandżurii na czele, przekształcenia ich na sowieckie protektoraty, oraz narzucenia wreszcie Chinom "chińskiego Lublina" za niemożliwe. Doszła do wniosku, że nie może ryzykować dziś konfliktu z Ameryką.

Komuniści chińscy odrazu spuścili z tonu i wyrazili gotowość nawiązania rozmów z rządem centralnym, choć jeszcze parę dni temu odrzucali zaproszenie Cziang-Kai-Szeka. Groźba wojny domowej, jeszcze przed tygodniem bardzo poważna, dziś niknie. Cziang-Kai-Szek święci jakże zasłużony triumf.

Nie zadowolony Chinom, że uniknęły losu Polski. Raczej wyciągnijmy z wydarzeń na Dalekim Wschodzie pokrzepiający wniosek, że najczarniejsze chmury mogą się niespodziewanie rozproszyć. I że sytuacja na świecie wciąż się zmienia — przy

czym teraz zmienia się na lepsze.

ŻYWNOSĆ I WOLNOŚĆ

Mowa była dotąd o pomyślnych wydarzeniach ostatniego tygodnia. Ale są też do zanotowania wypadki mniej pomyślne. Do nich zaliczyć trzeba zwłaszcza kryzys w stosunkach anglo-amerykańskich na tle nagłego przerwania dostaw z tytułu Lend-Lease. Wszystko bowiem co osłabia solidarność anglo-amerykańską jest wysoce niepożądane.

Oczywiście oddawna było wiadome, że Lend-Lease skończy się wraz z wojną. Sęk w tym, że wojna skończyła się tak nagle i znacznie wcześniej, niż się spodziewano, wskutek czego pokój zastał narody anglosaskie również nieprzygotowane, jak ongiś wojna.

O co chodzi? Na mocy Lend-Lease W. Brytania, jak i inne narody, otrzymywała od Ameryki żywność, surowce i t.d. Miała to wszystko zwrócić w przyszłości w naturze, tak iż nie powstałaby sprawa długów wojennych, które po poprzedniej wojnie zatrałyby stosunki międzynarodowe. Teraz Ameryka chce dalej dostarczać żywności i surowców, ale za zapłatą, nie żądając zresztą gotówki, i udzielając kredytu na 30 lat. W. Brytania, która i tak jest bardzo zadłużona, nie chce jednak zaciągać nowych długów. Płacić zaś będzie mogła dopiero, gdy uruchomi swój eksport, co wymaga czasu.

Brytyjczycy twierdzą, że zanim nie nastąpi powrót do normalnych warunków produkcji wszyscy sojusznicy powinni sobie pomagać. Niewątpliwie mają dużo racji. Faktem jest, że ofiary Wielkiej Brytanii były znacznie większe, aniżeli Ameryki; Wielka Brytania wychodzi z wojny zrujnowana.

Brytyjczycy doznają obecnie tego samego, czego niedawno doznaliśmy my, Polacy: spłuszczenia niewdzięczności. My wziamian za nasze ofiary otrzymaliśmy od sojuszników niewiele polityczną. Wielkiej Brytanii grozi teraz niewola finansowa.

Jednym ze skutków tych wydarzeń będzie, że Wielka Brytania większa niż kiedykolwiek wagę przywiązuje do zdobycia rynków zbytu. Powinno to doprowadzić do zrozumienia, że W. Brytania może istnieć tylko w świecie wolnym i że jeżeli ma mieć możliwość sprzedawania swych towarów, za które kupuje żywność niezbędną, to musi paść bariery odcinające dziś dużą część Europy od zachodu.

Zerwanie żelaznej kurtyny rozdzielającej Europę na dwie części jest więc równie konieczne dla dobrobytu Wielkiej Brytanii, jak dla pokoju i bezpieczeństwa świata.

Londyn 26 sierpnia 1945

ALEKSANDER BORAY

Nowości lotnicze

W roku 1912 lotnictwo było w modzie. Było to właśnie po przelocie Bleriota, a bodajże także po przelocie Paryż — Warszawa /przy sześćdziesięciu między-lądowaniach, mówiąc między nami/. Ukazało się wiele książek na temat przyszłości lotnictwa. Zabrali głos nawet tacy potentaci pióra, jak Wells.

Polska też nie pozostała w tyle. A. Szczepański, inżynier z zawodu, później zasłużony badacz zjawisk aerodynamicznych, napisał i wydał w tymże 1912-ym roku fantazję: "Król Powietrza". Była to arcyromantyczna historia pewnego Polaka, który zdołał wynaleźć /wszystkim się wówczas wydawało, że sprawa idealnej maszyny do latania, to kwestia nagłego wynalazku/ — helikopter. Ów helikopter unosił w powietrze dwóch ludzi, wielkie zapasy paliwa oraz w razie potrzeby bomby.

Wynalazca, mając tak wspaniałą broń w swym ręku, wraz ze swą narzeczoną Haliną, wypowiedzieli sobie na własną rękę wojnę — cesarstwu niemieckiemu. Przy moralnej pomocy Francji, ale zresztą całkowicie samodzielnie, przez umiejętne bombardowanie lotni, zdołał wynalazca zmusić Wilhelma II-go, jego sztab generalny i w ogóle wszystkie siły zbrojne Niemiec do poddania się. Świat wstrząsnął do głębi takim przebiegiem sprawy, zwołał czym prędzej konferencję międzynarodową. Na tej konferencji zawiązała się organizacja podobna do późniejszej Ligi Narodów, kierowana centralnie, do której weszły wszystkie bez wyjątku narody świata. Na czele organizacji jako Prezydent wszechświatowego związku narodów stanął naturalnie wynalazca. Siła przyciągająca związku międzynarodowego polegała na posiadaniu skutecznego środka do utrzymania międzynarodowego pokoju: był to właśnie ów wspaniały helikopter, napędzony bombami.

Wielka literatura, i literatura fachowa potraktowały książkę Szczepańskiego pobłażliwie. Zaszeregowano Szczepańskiego obok Vernego. Jednak młodzież rozczuliwała się w "Królu Powietrza", rozczuliwała się w Wellsie, w majorze Faberze, w Vernem wreszcie. Gdy zaczęła do-rastać, zaczęła się też zastanawiać, czy rzeczywiście nie można zamienić fantazji w rzeczywistość. Idąc po takiej drodze, już w progu starości, doszła do wyników tak nieprawdopodobnych, że przerosły one wszelkie fantazje.

Obie wielkie wojny światowe wykazały jasno, że człowiek to stworzenie ogromnie odporne i wytrwałe. W miarę rozwoju środków mordy

i zniszczenia rosła tylko, zamiast się umniejszać, jego odporność. Ujęty w odpowiednie karby wychowania potrafił nawet w końcu wypruć z siebie instynkt samozachowawczy. Stało się jasne, że gdy jakiś naród jest zdecydowany walczyć do upadłego, żadnymi dotychczas znanymi środkami niszczącymi pokonać go nie można. Dopiero wobec zastosowania takiego środka, któryby cały naród postawił przed groźbą całkowitego wyniszczenia, bez żadnych szans oporu, musi on ulec. Szukano takiego środka. Okazała się nim bomba atomowa. Jej siła niszcząca jest olbrzymia, bowiem nie jest niczym innym, jak sztucznym wywołaniem katastrofy kosmicznej.

Jesteśmy świadkami zjawiska granicznego z cudem: dwie małe bomby, zrzucone przez dwa pojedyncze samoloty, zdołały zmusić olbrzymią potęgę o stu milionach obywateli, ogromnie zdyscyplinowaną, o wysokim moralu, rozporządzającą doskonale uzbrojoną armią lądową, odważnym aż do szaleństwa lotnictwem, posiadającą wszelkie szanse skutecznej obrony, o położeniu geograficznym lepszym, niż położenie Wielkiej Brytanii — do bezwarunkowej kapitulacji w ciągu niecałych dziesięciu dni od chwili ataku. Było to zrealizowanie fantazji Szczepańskiego, co prawda za cenę 400,000 zabitych i rannych.

Jeszcze miesiąc temu panował o-

gólny pogląd, że w najlepszym razie, przy zdecydowaniu się na wielkie krwawe ofiary ze strony nacierającego, przy posiadaniu pełnej przewagi w powietrzu i na morzu, Japonie zdoła się pokonać dopiero na wiosnę 1946 roku. Japonia padła jednak w trzy miesiące po poddaniu się Niemiec. Wojna światowa została zakończona po sześciu latach śmiertelnych zmagani.

Rozważając skutki, jakie wywołała ta broń, na samą myśl o tym, że mogłaby się znaleźć w niepowołanych rękach, każdego myślącego człowieka przenika dreszcz i przerażenie. Wiadomo już dzisiaj, że Aliantów wyratował tylko cud. Niemcy byli u progu praktycznego wprowadzenia w życie tego wynalazku. Dlatego Hitler aż do ostatniej chwili był tak pewny zwycięstwa. Niemcom jednak dzięki przewadze lotniczej Sprzymierzonych zabrakło potrzebnych czterech miesięcy czasu, o które uczeni niemieccy błagali Hitlera.

Nic na tym świecie nie dzieje się przypadkiem. To, że broń śmiertelna nie znalazła się w rękach nieprzyjaciół ludzkości, lecz w rękach świata, który przynajmniej z imienia nazywa się chrześcijańskim, w każdym razie w rękach świata zachodniej kultury — jest wyrazem woli wyższej. Ów świat błędził i błądzi. Jest faktem niezaprzeczonym, że narody, które należą do jego

wielkiej wspólnoty, jak dotychczas nie dała do podbojów siłą. Nie jest idealny, lecz w jego ustroju człowiek może jeszcze żyć we względnej wolności, spokojny o przyszłość swoją i swych dzieci. Dlatego nie w tym leży zwycięstwo, że Niemcy są w szoku, ani w tym, że Japonia położyła się na obie łopatki, lecz w tym, że na świat zachodni spada rola organizowania przyszłości człowieka na całym globie ziemskim. Jeżeli jednak ten świat ulegając swym materialistycznym dążeniom swój miecz iście archańskieliści ze swych rąk odda, lub tania sprzeda — będzie się to równać ostatecznemu tego świata zatręciu.

Trudno się zapuszczać w tej chwili w labirynt prorocztw co będzie i jak będzie. Choćby rozważać, jakimi drogami pójdzie rozwój samej istoty wynalazku. Czy węgiel i nafta będą dalej czołowymi bogactwami narodów, czy też ich wartość zaniknie, wobec nowo odkrytej energii? Mamy tymczasem do czynienia z fantastyczną siłą niszczącą. Przekształcenie jej na energię twórczą — wymagać będzie rozpowszechnienia istoty wynalazku.

To się jeszcze w tej chwili stać nie może. Co więcej: nie powinno się stać przedko. Ani narody, ani jednostki nie są jeszcze dojrzałe do jednolitego pojmowania obowiązków człowieka i społeczeństwa na ziemi. "Rozbijcie pierwszy atom, a rozbi-

cały glob ziemski" — rzekł jeden z francuskich uczonych. Tego rodzaju kosmiczne samobójstwo teoretycznie jest dzisiaj możliwe.

Do czego to jednak prowadzi? Co się dalej stanie? ... Każdy z nas powinien postawić sobie to pytanie. Wierzymy, że prowadzi to do lepszego życia na ziemi, lecz równocześnie nie wierzymy nikomu...

Dwie bomby atomowe zrzućły dwa pojedyncze samoloty. Użycie tych bomb nie tylko nie umniejszało, lecz raczej podkreśliło jeszcze rolę lotnictwa w sprawach pokoju i wojny. Zdaniem kompetentnych uczonych wiele jeszcze wody upłynie nim pociski atomowe będzie można posyłać na cel przy pomocy bomb latających czy rakiet w rodzaju V2. W tej chwili i na długi czas przyszły z rozmaitych względów technicznych bomby atomowe wyrzucać będzie samolot...

Zasięg samolotu wzrósł ogromnie. Niektóre typy mogą przelatywać dziesiątą trasę Londyn-New York i z powrotem bez lądowania. Nawet z ładunkiem bomb. Sprawa zdwojenia zasięgu jest sprawą względnie łatwą, biorąc pod uwagę wymiary i wagę nowego pocisku, biorąc pod uwagę i ten fakt także, że na osiągnięcie potrzebnego wyniku wystarczy tylko jeden pocisk.

Należy przypuszczać, że wkrótce z szeregow lotnictwa wojennego znikną fortece czy nadfortece. Samolotem bojowym będzie myśliwiec, o bardzo wysokim pułapie, o olbrzymiej szybkości, nieuzbrojony, lub uzbrojony bardzo słabo, o minimalnej załodze 2-3 ludzi.

Przed flotą kilkudziesięciu takich samolotów nie ostoi się nic. Obrona przeciw nim jest w tej chwili praktycznie niemożliwa. Życie zniknie z powierzchni ziemi, nad którą przeleci taka szarańcza. Dodać należy, że przeciw niszczącej siłę nowej bomby nie bronią nawet najgłębsze schrony, bowiem podmuch oraz temperatura przenika wszędzie, zabijając i paląc wszystko, co żyje. Poza tym mała odmiana w budowie bomby, spowodowanie jej eksplozji przy zetknięciu się z ziemią, przy nadaniu jej dużej siły przenikania w głąb i zwiększeniu siły wybuchowej — i już dziś można wywoływać lokalne trzęsienia ziemi.

Wydaje się tedy, że w obliczu tego wynalazku wszelkie wojny staną się niemożliwe. Ludzkość stanęła wobec konieczności zorganizowania nowych zasad życia międzynarodowego i to na skalę wszechświatową. Lecz jeśli się tak nie stanie? ...

M. J. GORDON

Staraniem Funduszu Kultury Narodowej

ukazał się pierwszy tom pracy zbiorowej p.t.:

STRATY KULTURY POLSKIEJ 1939-1944

pod redakcją

ADAMA ORDEGI I TYMONA TERLECKIEGO

Tom obejmuje następujących pracowników kulturalnych:

X. Stanisław Bednarski T.J. — Wacław Berent. — Józef Birkenmajer. — Jędrzej Cierniak. — Stanisław Cywiński. — Kazimierz Czapiński. — Edward Dubanowicz. — Adam Heydel. — Jan Karol Kochanowski. — Stefan Kłaczkowski. — Stefan Kopeć. — Kazimierz Kostanecki. — Rudolf Kotula. — Felician Kowarski. — Ludwik Krzywicki. — Zygmunt Łempicki. — Józef Morawski. — Stefan Napierski. — Jan Nowak. — Witold Noskowski. — Stanisław Piasecki. — Stanisław Pilat. — Zygmunt Piotrowski. — X. Józef Prądzyński. — Ludwik Puszet. — Ferdynand Rabowski. — Stanisław Rogowski. — Michał Rostworowski. — Roman Rybarski. — Stanisław Schayer. — Franciszek Siedlecki. — Michał Siedlecki. — Jerzy Smoleński. — Michał Sobieski. — Oskar Sosnowski. — Stanisław Stanisławski. — Karol Tichy. — Wacław Wasowicz. — Stanisław Ignacy Witkiewicz. — Edward Wittig. — Stanisława Wysocka. — Kazimierz Zakrzewski.

Stron 570

Cena 30 szylingów

Skład główny: Książnica Polska — Glasgow, 242 Hope Street

Pierwszy Dzień Brygady

Budzik ryczał jak szatan. Otwierałem zaspane oczy z trudem, lecz bez patrzenia na zegarek wiedziałem, że jest trzecia nad ranem. Wstawałem tak od tygodnia idąc spać o dwunastej w nocy. Tym razem coś w moim mechanizmie zawiodło. Pamiętam, że trzymałem w ręku budzik wskazujący dokładnie trzecią, usiadłem na łóżku i sięgałem po skarpetki. Znalazłem obraz się zmieniający jakby w kinie. Żołnierze trzęsli mnie za ramię: — „Panie kapitanie... już czwarta godzina”. — Budzik zgadzał się z tym najzupełniej.

Wskakiwałem w mundur klnąc słabość natury ludzkiej. Nie myjąc się i nie goląc, porwałem czapkę i wybiegłem na dwór. Łączyłem już czekać. Pędziłem na lotnisko. Gdzieś za lasem przeświecało soczyste i seledynowo wschodzące. Trawa była srebrna. Gdy przystanąłem przy patrolu ciągnącym linię telefoniczną, słyszałem poprzez meldunek kaprała, jak w lesie świergocze rozbudzone ptactwo. Za chwilę szum silnika i rozcinające jądą powietrza zagłuszył mowę lasu.

Na lotnisku nie było nic do roboty. Już wczoraj wszystko zapieczętowane na ostatni guzik. Samoloty napelnione paliwem i amunicją po przysiadły zaczajone pomiędzy chojakami. Przy ścinaniu takiego chojaka sierżant M. zaczął sobie paskudnie rękę. — „Nagła krew!” — mówił zmartwiony idąc do szpitala. — Nie mogło to się draństwo wydarzyć ani wcześniej, ani później, ino akuratnie, jak się zbiera na wojnę.

W maszynach alarmowych siedzą przypasani piloci w pełnym ekwipunku. Śpią. Głowy schylone na piersi lub na oparcie spadochronu. Mechanicy dyżurni śpią pod samolotami także.

Niebo zapala się opalem; dyszy przestrzenia i głębokością. Jest soczyste i dziewczęce. Cienki parawan stratocumulusów leży w jednym miejscu jak płótno rozpościerane na wygonie do bieleńca.

— „Będzie gorący dzień — mówi Zdzisław. — Dałbym sto złotych za prawdziwą wróżbę czy wojna będzie czy się rozwieje w powietrzu” — dodaje.

Myślę mniej więcej to samo co on.

— „Nie wierzę w wojnę — odpowiadają — bo ani Naczelny Sztab ani GISZ w nią nie wierzą, ale mój ojciec twierdzi, że wojna będzie”.

— „To znaczy, że twój ojciec ma

Praca odznaczona w konkursie Związku Dziennikarzy R.P. — na reportaż bojowy.

konszachy albo z Hitlerem albo z Panem Bogiem” — mówi Zdzisław.

Po powrocie do sztabu mjr. Wyrwicki podaje mi bez słowa kartkę. Czytam: „Komisariat policyjny Suwałki. Na całym odcinku komisariatu nacierają Niemcy. Armia regularna”.

Przypomina mi się historia z budzikami. Sen czy jawa!

— „Pilnować mi tego meldunku jak oka w głowie — troszczy się Wyrwicki. — To jest dokument historyczny”.

— „Stało się — myślę. — Już ani Chamberlain, ani Henderson, ani nawet Hitler nie odmieni biegu wypadków”.

Po chwili nadchodzi dalsze meldunki. „Na Modlin zrzucono sześć bomb”.

Płk. Pamula mówi:

— „Bujda!”

Biegnę do telefonu sprawdzić. Odbiera jakiś kapitan. Głos przejęty i śmiertelny. Prawda. Modlin zbombardowany. Biała Podlaska się pali. Radio podaje: „Zarządzam w całym kraju alarm ogólny. Nieprzyjaciół działają lotnictwem wszędzie, zwłaszcza jednak od strony Słowacji”.

Nikt z nas ze sztabu Brygady nie jadł tego ranka śniadania. Wiadomości napływały co minutę. Sypały się. Poraziły nas swoim ciężarem, swoją obfitością.

Sieć dozoru działającą doskonale. Tyle a tyle samolotów. Taka a taka wysokość. Nad Lublinem. Nad Działdowem. Nad Grodnem. Nad Dęblinem. Nad Piotrkowem. Podawano również kierunki. O godzinie 6.30 przysłała Mława z masą samolotów w kierunku południowym. Wiedzieliśmy, że to na Warszawę.

W międzyczasie warstwy chmur rozpełzły się na całe niebo i zeszły niżej podsycając się cieniem. Alarmowałem obydwa lotniska: „Już niedługo się zacznie. Bądźcie w pogotowiu”. Byli i bez tego w czujności, podobnej do tej, w jakiej jest dziki zwierzę gotowy do skoku.

O 6.50 dowódca Brygady zarządził start obu dywizjonów. O 7.00 usłyszeliśmy masę samolotów nad naszymi głowami. Nie był to głos jakiś wydający silniki „P.11”. Nalot szedł nad chmurami, więc z ziemi nie było widać, ale powietrze przelewało się i kipiało od szumu. Dywizjon najpierw III, potem IV zameldowały przez radio, że widzą dużo „Sów”. „Sowa” według kodu

to — nieprzyjacielski bombowiec.

Dyony idą do ataku. Słyszymy wysokie dźwięki silników. To nasi. Słyszymy karabiny maszynowe. Zaczynają tu i tam rozmowę krótkimi seriami jakby ukradkowo, potem serie rozciągają się w czasie, rozszerzają się w przestrzeni aż całe niebo zaczyna żyć zacieklm i zjadłym ich warkotem, wibrować ich napastliwą nutą. Niebo pulsuje dźwiękiem, tocząc się walki.

Od dwóch godzin wiedziałem, że jest wojna, ale dopiero teraz zaczynam sobie powoli uświadamiać całe znaczenie tego. Ten głos karabinów maszynowych tak doskonale znany z poligonu, ma dziś zupełnie inny wyraz. Tam nad chmurami są w tej chwili dziesiątki ludzi i piora do siebie jak do tarczy. Szukam określenia na uczucie, które we mnie wyrasta i nie mogę znaleźć. Ani zgroza, ani strach, ani ciekawość. Głupie, mdłe uczucie. Dlaczego w tej chwili siedzę na ziemi a nie tam w powietrzu? Czy to moralne?

Jazgot karabinów oddala się po mału na południe i zamiera. Potem tu i tam odzywają sporadyczne głosy walki. Z chmur wysypują się punkciaki. Ten pierwszy na przedzie to „Heinkel”, te dwa za nim to „P.11”. Odległość goniących od uciekającego stopniowo się zmniejsza, ale „Heinkel” ucieka znowu w chmury. Tamci idą za nim. Słychać znowu natarczywe, krótkie serie, ale rezultat jest niewidoczny.

W stronie Warszawy zaczyna się ciężkie miarowe dudnienie gęstych salw. Bomby. Baterie artylerii zenitowej grzmiały raz po raz, ale bezskutecznie.

Po godzinie pierwsze wiadomości. Por. P. podaje ze szpitala, że zestrzelił jednego „Heinkla 111”, a sam został zestrzelony przez drugiego. Jadę motocyklem na poszukiwania. Ludność cywilna, jeżeli chodzi o informacje, nie lepsza od baranów. Albo nie nie wiedzą, albo podają fantastyczne i nieprawdziwe wiadomości. Gdy się zapyta dziesięciu, by z ich odpowiedzi ułożyć syntezę, zamiast do syntezy można dojść do szpitala wariatów. Najlepiej mi się podobają poczytyw z wyglądu chudopacholek jadących na worach w stronę Warszawy.

— „Czy to prawda, że w tamtej stronie — pokazywałem na północ — spadł niemiecki samolot?”

— „Niemiecki! — zapytał — ze

zdumieniem — A co on by tu robił?” W ogóle nie wiedział, że jest wojna.

Z trudem odnalazłem samolot por. P. Dostał dwa postrzały w dół i w górę i stery. Kadłub posiekany odłamkami świeci na wylot jak rzeszoto. Pilot ranny w rękę ładował przymusowo napożerk bruzd, przez między i zagony, więc położył się na plecy.

Urwana łączność z IV dywizjonem.

O godz. 12.00 znowu nalot kilku samolotów. Nasz klucz dopada „Dorniera 215”. Przejeżdżają się po nim wszyscy. „Dornier” staje w płomieniach i rozlatuje się w powietrzu w pobliżu Wilanowa tak, że wybuch wbił w części niemieckiego samolotu w samolot ostatniego z atakujących por. Okręję.

O godz. 13.00 wraca z Warszawy por. G. Dużo ludzi zapatrzuje się jeszcze na masy samolotów nad głowami, jak na manewry, czy też ćwiczenia przygotowawcze. Cały zgłęb walczy włącznie z bombami na Okęciu uważają oni za ślepą amunicję.

Pamula cieszy się z wojny, jak dzieciak. Jeszcze wczoraj w obawie, że w końcu przegoda się rozwieje, porobił zakłady, że wojny nie będzie. Dziś przegrał ponad setkę, ale dobry humor, który ma, jest wart więcej.

O godz. 18.00 nieprzyjaciół robi gwiazdzysty nalot na Warszawę z trzech kierunków. Niebo jest już zupełnie czyste. Eskadra dwusilnikowych bombowców przepływa ciężko na wysokości 3.000 metrów nad nami. Działko w pobliżu kwatery sztabu zaczyna strzelać nerwowo, plując zjadale świecącymi kawałkami, które nie dolatują nawet do połowy wysokości bombowców.

— „Zastrzelilibyśmy tego idiotę z zimną krwią — mówi dowódca Brygady. — Poco on psuje amunicję!”

Nad bombowcami weszła i szpeprają wrzeczoniwate srebrne reki. To „Me 109”. Teraz czuję trwogę — wyraźna, dosadna trwoga. Reki poruszają się w powietrzu jakby nie napotykały żadnego oporu. Ta strasza szybkość, do której oko nie jest jeszcze przywykłe — przeraża. Jakże daleko do niej naszym „Jedenastkom”. Jakież nierówne, tragiczne szanse. Bezsilna, czarna rozpacz leży w sercu, jak kamień. A oto właśnie na piętach, a raczej pod piętami wyprawy idą

„Jedenastki” dzwoniąc całą mocą swych stalowych płuc. Pną się do góry jak tylko mogą. Zdobywają wysokość i odległość metr po metr, ale widać ile to je kosztuje. Dojdą do bombowców, ale gdzieś daleko, poza zasięgiem naszego pola widzenia. Dojdą, napewno dojdą. Pójdą do walki jak jeden i nikt się z niej nie wycofa, ale co wtedy... — „Niech ich Opatrzność ma w swej opiece” — myślę. Ślina gorzko smakuje i w gardle coś zatyka jakby je kneblowano.

Łączności z IV dywizjonem ciągle nie ma. Okazuje się, że bomby upadły na skrzyżowanie dróg i uwalniały słupy telegraficzne na przeszkodzie 150 metrów. Mjr. Wyrwicki prowadzi jakiś czas myśliwców przez radio, lecz gdy walka się przeciąga, wszystko się rozlatuje po całym niebie i łączność się urywa.

Przy wieczornej odprawie-sumujemy zwycięstwa i straty. Brygada zestrzeliła 11 samolotów nieprzyjacielskich. Ale straty własne także duże. Szczęściem nie w pilotach, lecz w maszynach. Z pilotów por. Sędzielowski, dowódca eskadry krakowskiej zabity napewno, jeden zaginiony i kilku rannych. Dziesięć własnych samolotów rozparcelowanych na szmelc, lub spalonych. Jedenaście postrzelanych.

Patrząc na obu dowódców dywizjonów jak śmiertelnie zmęczonych, kiwają się półprzypiętymi i z trudem sklejając słowa do kupy. Siedzą przy naftowej lampie, bo dopływ elektryczności przerwany.

W pewnej chwili wchodzi por. Gabszewicz. Ręka na temblaku, włosy na głowie opalone, twarz wysmarowana wazeliną. Walczył z „Me. 109”, gdy drugi wjechał mu w ogon i zbliska wygarnął serię. Samolot się zapalił, więc por. Gabszewicz wyskoczył z niego. Do wiszącego na spadochronie pilot niemiecki oddał kilka serii. Identyfikacyjny wypadek zdarzył się z por. Szyszką. Postrzelany w nogi leży teraz w szpitalu.

W schematach meldunków bojowych jest rubryka, którą należy wypełnić: „Duch oddziału”. W nawiasie idą wskazówki: doskonały, bardzo dobry, dobry, średni, niżej średni. Uwaga: „Niepotrzebne wykreślić”. Skreśliam to wszystko i piszę: „Połowa pilotów jest niezadowolona, bo nie mogła wziąć udziału w walce”.

Wyrwicki czyta to i krzywi się: — „Pan zawsze musi napisać inaczej, po swojemu”.

Podpisuje jednak.

STEFAN ŁASZKIEWICZ

Jak to się zaczęło?

Służba w marynarce mija na nudnych, jednostajnych konwojach. Trzeba nieraz długo czekać, aby złapać okazję spotkania i walki, a komu się to uda — ten jest szczęśliwcem.

Czasem, gdy w chwili wolnej sięgnę pamięcią wstecz, ogarnia mnie powrotna fala uczuć tęsknoty za krajem ojczystym, który musiałem opuścić, aby wypełnić święty obowiązek nałożony na barki wtedy jeszcze siedemnasto-letniego młodzieńca. Mijam po kolei szereg mniej lub więcej barwnych zdarzeń i faktów — dochodzę do początku. Jak to się wszystko właściwie zaczęło...?

Jestem na wakacjach szkolnych. Zbliża się jesień, polska złota jesień, tu w małej górskiej miejscowości, nieopodal granicy Węgier — pełna słonecznych, pięknych, beztroskich dni. Tu moje młode serce pierwszy raz w życiu zaakcentowało swoje samoistne, od nikogo niezależne ja. Miłość! Ile pierwszych wielkich radości, ile uniesień! Jedyna troska, że kończą się te dni pełne swobody i szczęścia, że trzeba wracać do Warszawy — na ławę szkolną.

Pomruki burzy politycznej, „wojna nerwów” zbyt długo już trwała, by ją brać poważnie. Pamiętam jak dziś, stoi mi przed oczyma piękny słoneczny poranek, dojeżdżamy do stacji węzłowej — wracamy do gimnazjum. Siedzę przy oknie — zamyślony przebiegam wzrokiem po pięknym podgórskim krajobrazie. Wtem — ostry krzyk chłopczyka, siedzącego koło mnie, budzi mnie nagle: „Mamusiu, patrz samoloty, samoloty lecą!”

Spojrzałem w górę. Wzdłuż toru leci sześć maszyn. Jedna z nich pikuje, potem druga, trzecia... Ludzie wychylają się z okien, kiwają rękami, chusteczkami, nawet krzyczą. Wtem — o zgrozo! Od płatów odlaczają się wąskie strużki ognia karabinów maszynowych. Grad kul zasypuje wagony. Ależ to są Niemcy, widać wyraźnie

krzyże na skrzydłach!

Skąd oni tutaj? Czyżby wojna wybuchła? Do rozpalonej głowy cisną się beładne pytania. Po ciąg stanął. Nie pójdzie już dalej. Maszynista i palacz zabici — zginęli na posterunku. Trzeba wysiadać.

Wiem co robić. Zwracam się do pierwszego napotkanego dowódcy oddziału z prośbą, aby mnie zabrał ze sobą. Niestety słyszę odpowiedź odmowną. Zrozpaczony, rozgoryczony wracam na wieś, do przebywającej tam rodziny.

Do małej miejscowości zaczyna napływać hołbowa wieści. Nieustannie gromadzimy się przy aparacie radiowym, wsłuchując się z drżeniem serca w dumne słowa prezydenta krwawiącej Warszawy: „Warszawy nie oddamy, będziemy się bronić, dopóki nam sił starczy...”

Chwilami budzą się nadzieje, by zamrzeć wkrótce w obolachy sercach. Daremne bohaterstwa Gdyńi, Westerplatte, Warszawy. Kraj cały ogarnięty łunami pożarów — ocieka potokami krwi. Resztki armii przekraczają granicę Rzeczypospolitej. Zaczynają się dni rozpacz. Obcy obejmują władzę nad naszą Ojczyzną.

W duszy mojej zaczyna się budzić rozpacz i bunt. Dławię się. Z buntu i rozpacz na przemian z chwilami rezygnacji i apatii, rodzi się świadomość, że tak przecież żyć nie będzie można.

Jedyny dla nas kontakt ze światem to komunikaty radiowe z Londynu. Wiadomość, że armia polska tworzy się we Francji pod dowództwem gen. Sikorskiego rozbudza krew w żyłach. „A więc to jeszcze nie koniec?” Mamy jeszcze jakieś szanse?

W małej miejscowości zaczyna się pojawiać grupki i pojedynczy ludzie, ukrywający się za dnia

po lasach, w ciemne wieczory i noc przekradający się przez granicę, obstawioną placówkami obcych przybyszów ze wschodu.

Rozbudzone nadzieje dojrzewają we mnie w decyzję. Pewnego październikowego wieczoru jak zwykle byliśmy razem przy aparacie radiowym. Przez mikrofon padały twarde żołnierskie słowa: — „Polacy — wszyscy wy, którzy możecie udźwignąć karabin, przekraczajcie granicę Polski!”

Spojrzałem na ojca — lzy mu stanęły w oczach. Zrozumiał... Poczyniono szybko przygotowania. W miejscowości ogłoszono, że wyjeżdżam do najbliższego miasta do gimnazjum.

Młody, obdarty i wygłodniały przybysz, który w dwa dni później ostrożnie, późną nocą zapukał do naszych drzwi, okazał się oficerem, przedzierającym się na Węgry. Po serdecznej rozmowie postanowiono, że z nim wspólnie udam się w drogę.

Następnego dnia — wieczorem nadeszła chwila pożegnania. Nie zapomniałem jej do końca życia. Matka stoi w drzwiach i błogosławi, choć jej serce mało z bólu nie wykoszkuje, twarz spokojna, na której nie pojawił się najmniejszy skurek. Daje mi obrazek Najśw. Marii Panny. Czuję, że jeszcze parę chwil i sam nie wytrzymam...

Odczodzę, a za mną padają słowa ojca: „Pamiętaj, że jesteś Polakiem”...

Ogarnia mnie straszna pustka, żal i strach przed czymś nowym, czego jeszcze nie zaznała moja chłopięca dusza. Idę w świat nieznanym mi, obcy. Idę na tulaćkę, a przede mną cel wielki, ale jakże trudny do osiągnięcia — armia polska.

Noc była ciemna co prawda, ale trzeba było zachować całą ostroż-

ność. Spotkanie przedstawiciela „nowej władzy” nieodwrotnie zakończyłoby się zamknięciem i natychmiastowym deportowaniem. Wyszliśmy poza ogrodzenie domu naszego, stojącego nad stromym brzegiem rzeki górskiej, natychmiast chyłkiem zeszliśmy po obłożonych już gałęziach w dół, w ciemności — chwilami na czworakach — kłęcząc sobie ręce o ostre kamyczki i suche gałęzie. Będąc już na dole, szliśmy przez czas jakiś wzdłuż koryta aż poza ostatnie domy wsi.

Dziwnie mi serce tukało w piersiach, jakiś niewypowiedziany niepokój mnie ogarniał — aby tylko poza wieś, aby nie natknąć się w ciemności niespodzianie na jakiś posterunek. Szum rwącej rzeki górskiej tłumil wszelkie szelesty — mimo to stąpaliśmy ostrożnie.

Minawszy wieś, wspieliśmy się na brzeg i zaczęliśmy podchodzić wprost w górę po stromym spadzie pagórka, wznoszącego się w tym miejscu. Jestem fizycznie dobrze rozwinięty i podejście takie w czasie wycieczki turystycznej było dla mnie zabawką. Teraz jednak — nadmiar emocji i świadomość, że drobny przypadek może zniszczyć osiągnięcie upragnionego celu zapierało mi dech w piersiach. Podchodziłem ciężko, czując łomot bijącego przyspieszonym tętnem serca.

Okolicę znalazłem doskonale z turystyki uprawianej w czasie wakacji letnich i wycieczek narciarskich w zimie. Wybrałem drogę najtrudniejszą, ale najkrótszą. Najtrudniejszą, bo zmniejszało to prawdopodobieństwo natknięcia się na patrole.

Po drugiej stronie góry u jej stóp płynęła rzeka — potok rwący, który zakrętami swoimi powinien nas być doprowadzić do północne-

go stoku grzbietu górskiego, wzdłuż którego w tym miejscu ciągnęła się granica. Strumień, miejscami głęboko wryty w teren o stromych brzegach, dobrze nas chronił, ale marsz w ciemności, w zimnej wodzie, po ostrych kamieniach i pokrytych już lodem gałęziach i śliskich pniach powalonych drzew — szybko wyczerpywał nasze siły.

Wreszcie docieramy do podnóża grzbietu, wznoszącego się przed nami stromym spadem, pokrytym lasem. Wspinamy się w górę, ale marsz uciążliwy i wzruszenia zupełnie mnie osłabiły. Wiemy, że tam na górze czeka nas niebezpieczne przejście, że tam rozstawione są gęsto placówki wroga. Krótka przestrzeń, dzieląca nas od upragnionego celu, zdaje się wydłużać w nieskończoność. Mimo zimnej nocy cały ociekam potem, siły mnie zupełnie opuszczają. Rozpaczliwym wysiłkiem woli wydzieram z swych mięśni resztki siły — pelzając po ziemi, i chwytając się już drzew i gałęzi...

Jeszcze chwila — przez nieprzebitą ciemność przeciera z poza rzędniejących pni drzewnych szarawy przedświt... to już grzbiet i granica. Cicho... ostrożnie... każdy trzask łamanej gałęzi może zwrócić uwagę placówki w tej nieznaczonej głąsży.

Wreszcie — pomiędzy gałęziami przebija biała plama. To słup graniczny. Za chwilę, jeszcze dziesięć, dwadzieścia metrów — i już wszystko pozostanie za mną.

Biegiem przechodzę przez granicę. Słyszę za sobą krzyk: „stój”. To placówka rosyjska, na którą się nieostrożnie wpakowaliśmy. Strach dodaje mi siły, pędzę w dół. Potykam się i padam. Oszłomiony wstaję, nie wiedząc co się ze mną dzieje. Dotykam kości — całe. Zgrubiłem czapkę, porwałem ubranie, ale — jestem ocalony.

Przedemną otwiera się nowy rozdział życia.

JĘDREK

Przez ulice Warszawy

Noc była wyjątkowo ciężka. Artyleria niemiecka ze wzmożoną siłą biła w centrum Warszawy. Okolice kościoła św. Krzyża, placu Napoleona, Nowego Świata, Brackiej, Smolnej, aż po hotele "Bristol" i "Europejski", drżały od pocisków bijących w mury kamienic. Echo zagiętych odbijało się od ścian bombardowanych ulic, potęgając grozę tej dwudziestej szóstej nocy oblężenia.

Przemykając się od bramy do bramy, poprzez podwórka domów połączonych obecnie poprzębianymi przejściami, czasem przez korytarze mieszkani prywatnych, czasem przez tunele piwniczne, przedostałem się z powierzonego mi stanowiska do domu koło godziny trzeciej w nocy.

Armata huczała bez przerwy. To tu, to tam odpryskiwał, jak odciety, balkon ustrojony doniczkami kwiatów. To tu, to tam wykusz domowy zmienił się nagle w czarną poszarpaną cześć. Czasem rozległ się krzyk. Czasem zadudniły czyjeś kroki, biegnące po pomoc czy opatrunek.

Dobrze miałem do domu. Upadałem ze zmęczenia. Miałem cztery godziny odpoczynku. Nie wolno było tego czasu tracić. Rzuciłem się na ustawione w przedpokoju łóżko. Po sypialni latały odpryski szrapneli. Tu zaś byłem zabezpieczony — w moim pojęciu — od pocisków przyległymi pokojami od ulicy. W nocy na szczęście lotnictwo niemieckie nie bombardowało.

Mieszkałem na drugim piętrze. Nim od dachu pocisk do mnie doleci, uważałem, że mogę spać spokojnie. Zasnęłem. Co za szczęście! Po tylu godzinach pracy w piekle dziennego bombardowania, wśród piwnic gdzie trzeba było docierać z żywnością. Wśród bohaterów obronców i niemieckich bohaterów mieszkańców, skazanych na wszystko co najgorsze i znoszących to najgorsze z jedną tylko myślą: "przeżyć"! Przeżyć choćby jeszcze jeden dzień tylko!

Ogień artylerii nie osłabił, nie zmniejszył się, kamienie drżały, huk szedł po mieście. Ale ja spałem. Ile czasu — nie wiem. Zbudziło mnie gwałtowne dobijanie się do drzwi kuchennych.

Podniosłem głowę. Było cicho. Zupełnie cicho. Nie mogłem zrozumieć co się dzieło. Gdzie jestem. Co się dzieje. Dobijanie się do drzwi otrzęściło mnie. Pobiegłem do kuchni. Otworzyłem. Przede mną stał Janek. Janek, nasz czterastoletni, nieustraszonego chłopca redakcyjnego.

— Niech pan idzie — mówił rozkazująco — przedko! Przysłali po pana od prezydenta Starzyńskiego. Ale zaraz, krzyż pan dostał.

— Złupiałeś. Co za krzyż?

— Pewnie, że jeszcze nie na Powązkach, bo tam trudno dojechać.

— Nie dowcipuj, powiedz no lepiej dlaczego tak cicho.

— Bo nie strzelają.

— Widzę, że wszystko wiesz.

Pewnie się w nocy zakradł jak Kmicie i wysadził Niemcom największe działo?

Janek obrzucił mnie pobłażliwym spojrzeniem. Umiał "Trylogię" niemal na pamięć. Dowcipów lub pomniejszych swych ukochanych bohaterów nie tolerował.

— Niech pan nie zwleka! Czekają na pana w podziemiach od Danielewiczowskiej. Pomogę Panu przejść. Już po piątej, na szóstą ma pan tam być.

Ruszyliśmy zgodnie i możliwie pośpiesznie. Ulica była pusta. Świt. Słońce dopiero zapowiadało się gdzieś smugą jaśniejszą z za Wisły. Świt po dramatycznie głośnie nocy. Dopiero gdzieś niedziedzy wychylały się z bram zaniepokojone i zdumione cizy, zmęczone, zmięte, szare twarze mieszkańców.

Wyszliśmy na Nowy Świat. Od dwu dni nie byłem za dnia na powierzchni tych ulic warszawskich. Telefony nie działały. Wiadomości tragiczne woleliśmy traktować jako nieodpowiedzialną plotkę. Pomniejszaliśmy raczej w swej świadomości pogłoski o stratach i zniszczeniach. Teraz — po dwu dniach — stanąłem oko w oko z dzielnicą, której każdy metr znałem od dziecka. Znałem — a dziś... Dziś szedłem ulicą i zgadywałem, koło którego domu przechodzę. Przypominałem sobie — co na tym miejscu było?

Na rogu Chmielnej i Pierackiego dwie kamienice pięciopiętrowe padły krzyżem w poprzek ulicy. Wielki dom Malinowskiego zawa-

lił wejście na Chmielną. Wzgórza wysokości czterech metrów powstało na środku jezdni.

Pod ścianą domu nr. 27 na Nowym Świecie u wylotu Chmielnej coś leżało. Okryte szarą płachtą czy workami. Spojrzałem w tę stronę. Z pod szarej płachty wyjrzał ku mnie żołnierski but, a nieco dalej nieokryta prostopadła ku niebu wzniesiona ręka z zaciśniętą pięścią. Sztynna, martwa, grożąca pomstą, czy wzywająca kary boskiej.

Przebrnąłem przez pagórek na środku Nowego Świata i wśród piachu, gruzów, szkła i splątanych kilometrów drutu, posuwam się dalej. Szeregu domów po nieparzystej stronie ulicy po prostu nie ma. Doły, pagóry, ruiny. Tkwią opalone ściany domu nr. 47, ale obok, tam, skąd śmiały się wielkie witryny pełne róż, sterczyków, konwali, kwiatni Gronowskiego nie ma po prostu nic.

Po drugiej stronie — narożnik Ordynackiej spalony aż po gmach Konserwatorium, chyli się cały ponad ulicą, jakby zamierzał rzucić się w rozpacz na bruk. Poprzez cześć spalonych resztek lewej strony Świętokrzyskiej widać domy Wareckiej, domy na placu Napoleona. Sterczy ściana redakcji "Robotnika", spalonej, zbombardowanej reducty Niedziałkowskiego, skąd co dzień płynęły słowa jego wezwań, piętnowań wroga w artykułach podpisywanych imiennie przez cały czas oblężenia.

Słońce wolno wznosi się nad tym rumowiskiem. Lekki przymrozek tu i ówdzie zabiela strumienie wody wyciekłe z połamanych, poskręcanych jak lany rur kanalizacyjnych. Coraz więcej ludzi wypelza na ulice.

Cisza. Cisza w powietrzu i na ziemi. Ludzie wznoszą oczy ku niebu. Wypatrują samolotów. Nie mogą pojąć co się stało. Co oznacza ta cisza po nocy gwałtownego bombardowania? Po trzech dniach nalotów nieustannych i bezkarnych!

Przez małe drzwiczki od strony Danielewiczowskiej przedostają się do gmachu Ratusza. Wszystkie inne wejścia zatarasowane, obstawione wartą. Schodzę w podziemia.

Niby to schrony. Niby biura prezydium. Niby sztabowe kwatery. Elektryczność nie działa, bo elektrownia zbombardowana. Gdzieś palą się ogarki świec. Blade światło dnia zwolna przesącza się do piwnic. W korytarzu i wielkiej jakiejś komnacie parę stołów i ławek. Pełno ludzi. Urzędnicy magistratu. Skauci-lacznicy. Wojskowi. Pogotowie sanitarne. Pogotowie przeciw-gazowe. W rogu na maszynie blada paniąka pisze raporty i rozkazy dzienne.

Twarze zmęczone. Twarze zacięte. Twarze ponure. Twarze nie-poddające się zwątpieniu.

Czekają. Gotowi spełnić każdy rozkaz. Przeczują coś strasznego. Nie chcą wierzyć. Odpędzają myśl przerażającą a natrętą.

Ścisną dłoń znajomych. Ścisną dłoń ludzi po raz pierwszy widzianych. Przedostają się do sąsiedniej izby piwnicznej. Tu już mniej osób. Najbliższy sztab prezydenta. Sekretarki. Porucznik-adiutant, jeden z radców prawnych. Podpułkownik, dwu majorów, trzech dyrektorów magistratu, kilka pań z różnych sekcji sanitarnych i żywnościowych. Nici, arterie obrony cywilnej miasta.

Ktoś mi ścisną dłoń, pochichu składa życzenia. Pokazuje mi listy.

Rozkaz dzienny generała Rómla — jestem na czwartym miejscu. Powinieniem się cieszyć. Być dumny. Nie mogę. Nie umiem. Nie ma miejsca w naszych sercach na radość osobistą.

Coś radosnego zamarło w nas do końca życia. — Widziałem piwnicę pełną małych dzieci. Siedzieli tam z matkami trzy dni. Błogosławieństwem obasypano mnie za wiadro wody. Bochenek chleba dzielono na 30 kawałków. To — to było ważne! Wszystko inne — nieważne, codzienny blachtr.

Rozmawiamy półgłosem. Jak na pogrzebie. Nikt nie śmie powiedzieć czegoś bardziej określonego, pewnego. Unikamy spojrzeń, a czasem spojrzenie się zachęcy o czymś łże.

Wartownik otwiera boczne drzwi. Wchodzi Stefan Starzyński. Jest blady. Twarz ma ściętą zmęczeniem i bólem. Głos ochrypły, nadszarpięty przemówieniami przez radio, pracą nadludzką, niedospaniem. Szybko w rogu pokoju odbywa krótką naradę z wojskowymi. Podchodzi do jednej z sekretarek, mówi do niej półgłosem: — "Proszę zanotować, gdybym nie wrócił". Dyktuje. Trwa to może trzy, może pięć minut. Jeszcze parę poleceń członkom zarządu miasta. Podchodzi do mnie. Podaje mi urzędowy papier i wstaje. Ścisną sobie ręce. Patrzmy sobie w oczy. Najczelniejsze słowa więzną w gardle.

Przed prezydentem staje adiutant: — "Panie prezydencie, samochód gotów".

— "No to jedźmy — odpowiada Starzyński. — Żegnaj państwa". I zaczyna po kolei ścisnąć dłonie obecnych.

Otaczamy go kołem. Gdzieś pod ścianą zaczyna płakać któraś z pań. Ktoś głośno jęknął "Jezus, Maria". Starzyński coraz spokojniejszy, coraz bardziej opanowany, żegna się z nami. Już idzie ku drzwiom.

— "Ależ pan prezydent nie ma palta, dziś przymrozek — woła któraś z pań — dajcie palto dla prezydenta!"

Jestem niemal tego samego wzrostu. Zdejmuje moje palto i podaje. Starzyński zatrzymuje mnie ruchem ręki i pyta:

— "Ma Pan w domu drugie palto? bo jak nie wrócić?"

— "Będzie mi się zdawało, że choć w ten sposób jestem przy panu" — odpowiadam.

— "Nie, nie trzeba — mówi wolno — już jest słońce, będzie ciepło. To nie powinno długo trwać". — Żegna nas skinieniem dłoni. Wychodzi.

Zatrzasnęły się drzwi. Nikt nie mówi. Wszyscy udają, że zaczynają pracować. Maszyny stukają. Łzy maszynistek-ochotniczek leżą na klawiszach. Gasną dopiero co zapalone papierosy. Trzaskają maszyny i zapalki. Ludzie powoli wysuwają się przez jedne lub drugie drzwi. Izba tragicznej decyzji pustoszeje.

Dopaliły się świece na biurkach i stołach. Światło. Dienne światło dnia 27 września przenikło do piwnic. Stał się dzień.

Pierwszy dzień nadchodzącego nieszczęścia.

Wyszedłem z podziemi Ratusza. Idziemy we dwu. Wielki w rozwiartym palcie, Michał Sobański, towarzysząc wszystkich prac, zapalony, odważny, pełen temperamentu, lojalny w godzinach największych niebezpieczeństw i trudności — dziś niestety ofiarą tragiczną Majdanka — kroczy koło mnie.

Idziemy. Poprzez zamienioną w gruzy Wierzbową, plac Małachowski, Mazowiecką — idziemy do sztabu. Posiekana kulami, z opalonemi oknami "Zachęta" zabarykadowała wejście, by lepiej ukryć "Grunwald" Matejkowski. Różaniec grobów rozciąga się na skwerze u jej wejścia. Spalony kościół Ewangelicki i wypalony do dna wielki dom dochodzący na rogu Traugutta — rywalizują swymi ruinami z zawałonym narożnym domem, ongiś salą koncertów kameralnych Grossmana.

Wchodzimy w Mazowiecką. Na jezdni tłum ludzi. Otaczają zdobyte dziś w okolicy Puławskiej czołgi niemieckie. Wloką się powoli środkiem ulicy. Eskortuje ich dwu żołnierzy i czterech posterunkowych. Załoga niemiecka jest wewnątrz. Gazeciarze warszawscy, te wróble stolicy, wskakują to z tej, to z tamtej strony na toczące się potwory. Zaglądają do wieżyczek. Krzyczą radośnie. Nawołują: — "Te, Niemiec, pokaż łeb!" i inne propozycje im robia.

Toczą się dziś rano jeszcze zdobyte czołgi niemieckie, toczą się przez Mazowiecką. Tłum uliczny wita je i bawi się nimi radośnie. Bawi, się bo... jeszcze nie wie.

* * *

Na rogu ulicy Świętokrzyskiej leży koń. Duży, rosły, trafiony pociskiem złoty kasztan. Leży — bez upręży, bez siodła. Wielki łysy łeb zalany krwią szczyrzy w ironiczny uśmiechu zęby. Skórą na zadzie już rozpiętą, wisi jak wielki lachman. Na grzbiecie zgodnie siedzą z dwu stron jakiś robotnik i starsza kobieta. Mają noże w rękach. Tną równo. Spokojnie. Wycinają duże polce mięsa. Robotnik ma worek. Kobieta koszyk. Z przeciwnej strony, od brzucha, duży kundel zagłębia łeb we wnętrzościach końskich i ciągnie je, rozpięając się wszystkimi łapami dla dodania sobie siły.

Dwa małe, białe, jasnowłose czterolatki, z palcami w ustach, tkwią w pobliskim rynsztoku i z podziwem wpatrują się w tę scenę, godną groźnego pędzla Goyi.

* * *

Wchodzimy do sztabu. Schodzimy po wielu schodach. Legitymujemy się licznym wartownikom. Świecimy sobie w ciemnościach latarkami. Jesteśmy w podziemiach P.K.O. od strony Marszałkowskiej. Dziś sztab jest tutaj. Przedwczoraj był gdzieś indziej. Ale "wymacany" artylerią przy pomocy piętej kolumny, musiał się wyprowadzić z gmachu Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, które ciężko zapłaciło za tego chwilowego lokatora.

Przedostajemy się do podpułkownika L., zarzucamy go pytaniami. Czy to możliwe? Czy to prawda? Więc już nie ma innej możliwości? Pułkownik nam tłumaczy, uzasadnia, rozumuje, ale oczy ma gdzieś wbite w ścianę, twarz zmiętą, głos przetrącony.

Nagle widzę wchodzącego generała Karasiewicza-Tokarzewskiego. Idę ku niemu i mówię:

— "Generale, czy to prawda? W piątek pan mówił, że możemy się bronić jeszcze trzy tygodnie!"

General patrzy mi w oczy i powiada zduszonym głosem:

— "W piątek mówiłem. W piątek byłem pewien. Ale wczoraj wyleciał w powietrze największy skład amunicji... Mogliśmy się dotąd bronić bez elektryczności, gazu, wody, ale dziś mamy tylko po czterech pociskach na armatę — praktycznie jest to jedna godzina ognia.

Mogliśmy przetrwać dzień i zamilknąć z braku pocisków. Ale trzeba skorzystać nim nieprzyjaciel dowie się o tym stanie rzeczy. Trzeba skorzystać dziś, kiedyś odparli wszystkie nocne ataki. Kiedyś od strony Grochowa i Czerniakowa wyparłi Niemców do Wawra i Wilanowa. Trzeba wykorzystać warunki dla wojska i dla ludności. Tak każe rozum, kiedy serce w rozpacz chciałoby skoczyć tylko na te stojące tam czołgi i armaty".

— "Delegacja wojskowa przed chwilą pojechała na rokowania" — dodał podpułkownik L.

Nie było już żadnej wątpliwości. Żadnej nadziei. Uściskaliśmy sobie dłonie.

— "Spotkamy się" — rzucił z bolesnym uśmiechem Tokarzewski. Spotkaliliśmy się.

* * *

Wolno wyszliśmy z podziemi sztabowych. Wsparłem się na ramieniu Sobańskiego. Zdawało mi się, że mi przybyło sto lat. Pierwszy raz w życiu poczułem się bezradziejnie stary. Szliśmy bez słowa.

Na ulicach rósł tłum. Wszyscy korzystali z niespodziewanej ciszy, aby wyjrzeć na świat. Stwierdzić rozmiary zniszczenia. Zaostrzyć się w wodę. Odwiedzić znajomych. Sprawdzić kto żyje, kto zginął.

Ludzie nie rozumieli, co znaczy ta cisza. Snuli domysły.

— "Zawieszenie broni — ktoś mówił — żeby pochować zabitych".

— "Niemcy czekają na najcięższą artylerię" — tłumaczył jakiś strateg.

— "Sosnkowski z odsieczą sowiecką zaszedł ich od Dęblina" — przelicytował go inny.

Ludzie snuli domysły, rozwiązywali zagadki, nie wiedzieli... Mysłmy wiedzieli. Szliśmy bez słowa. Weszliśmy w ulicę Wiejską. Tu było mniej gwaru.

Nagle zdaleka zobaczyłem po drugiej stronie ulicy znajomą mi z widzenia starszkę. Szła czarno ubrana. Wyprostowana. Biała. Znała mnie też z widzenia. Wiedziała kim jestem. Kiedy mnie dostrzegła, skierowała się przez jezdnię w naszą stronę. Szła ku mnie. Nerwowo. Coraz szybciej. Patrzyłem na nią — i dotąd widzę tę postać starszej, prawie siedemdziesięcioletniej kobiety w skromnej, czarnej sukni. Takie były grotgerowskie postacie Polek, co cierpiał bez łez, co odprowadzały bez łkania na Sybir, co rękami chwytaly bagnety. Przeszła przez ulicę. Stała przed nami i jakby z wyrzutem, z pogrozką zawołała:

— "Panie, dlaczego nie strzelają! Co znaczy ta cisza? Co to jest! Przecież się nie poddajemy! To niemożliwe. Tyle męki. Tyle ofiar. Naprawdę! Dlaczego nie strzelają?!"

Staliśmy na wprost siebie. Ona — jak wyrzut. My — beznadzi, bez słowa pociechy, zaprzeczenia. Spojrzałem jej bez słowa w oczy, schyliłem się i pocałowałem ją w rękę. Nie potrzebowałem nic mówić. Podniosła ręce do skroni i usłyszałem przenikliwe, rozpaczliwe słowa:

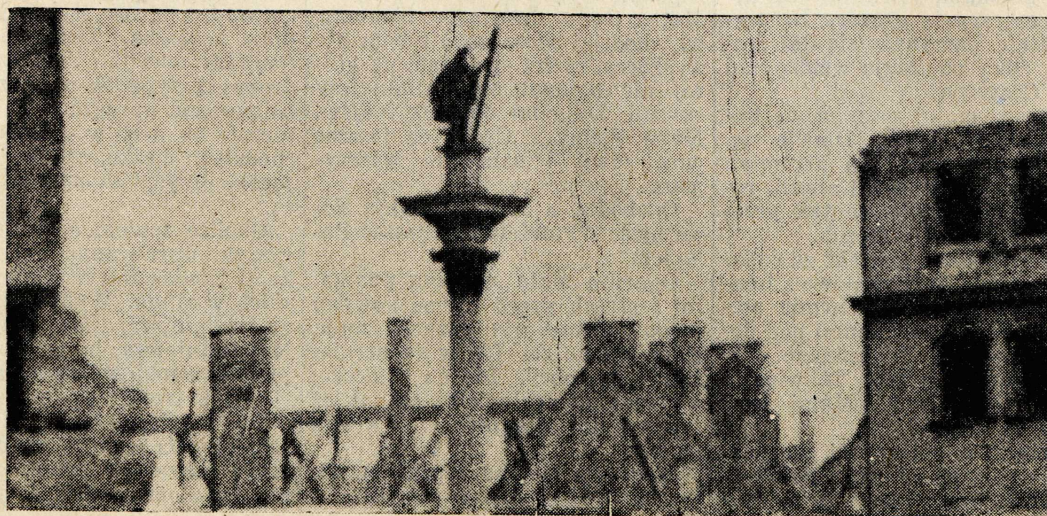
— "Boże, Boże, to niemożliwe!!"

Rozeszliśmy się w milczeniu.

A kiedy dziś, czy wczoraj, czy jutro przypomnę sobie jej oczy, jej tragiczne pytanie, i pomyślę, że to w mieście bez wody, bez światła i żywności, w mieście płonącym, bombardowanym bezlitośnie; w mieście gdzie ruiny i piwnice stały się mieszkaniem — kobieta stara i siwa, kobieta słaba i znękana, nie o zawieszenie broni, nie o zaprzestanie walki, ale z rozpaczą w głosie rzuciła nam pytanie: — "dlaczego nie strzelają?" i nie-pomna na udręki i straty wołała w rozpacz bezsilnej — "to niemożliwe", to widzę dziś, tak jak widziałem i czułem wtedy — duszę Warszawy.

Duszę Warszawy nieugiętej i niezdobytej. Duszę Warszawy, której ani rzezie praskie, ani mordy gestapowskie nie zmogły i nie zmogą. Przeszli Suworowy, Murawiejewy, Apuchtiny, Paszkiewicz-Erywańscy, Skalmi. Przejdą Franki, Geislerzy, Himmlery, Hitlerzy — przejdą potępieni w przekleństwie i pogardzie, a duch Warszawy, tej co się pyta "dlaczego nie strzelają" — będzie jaśniał w aureoli wolności, jak puklerz nieugiętej narodowej woli.

Ruiny Zamku królewskiego po oblężeniu Warszawy w r. 1939

Wojna na polskim morzu

WOJNA SAMODZIELNA

Mija sześć lat od chwili, gdy — atakiem niemieckiego lotnictwa na Morski Dywizjon Lotniczy w Pucku — rozpoczęła się druga wojna światowa. Stała się ona, po trzystu latach przerwy, chrztem bojowym odrodzonej polskiej siły zbrojnej na morzu.

Kampania wrześniowa 1939 roku na polskim morzu była kampanią krótką: trwała niewiele więcej niż miesiąc. Była to poza tym kampania, złożona z operacji o bardzo skromnej skali. Nie sposób ich porównać z operacjami składającymi się na zmaganie o światowym znaczeniu, w których brały udział okręty nasze na zachodzie. Istnieje jednak jeden wzgląd, który sprawia, że kampania ta nie zasługuje na to, by o niej zapomnieć: ten mianowicie, że była to kampania całkowicie samodzielna.

Okręty nasze na zachodzie brały udział w operacjach o wiele wspanialszych, niż siły naszej marynarki, zostawione w kraju; i co ważniejsze, w operacjach zwycięskich. Ale okręty te były kółeczkiem w maszynie wojennej, w której kierownictwo należało nie do nich. Siły marynarki wojennej polskiej, zostawione w kraju, stoczyły walkę, będącą w dziejach drugiej wojny światowej tylko drobnym epizodem. Ale walka ta, która na okres miesiąca napełniła zgiełkiem bitewnym Zatoce Gdańską i przyległe wody Bałtyku, była zupełnie samodzielną, polską wojną na morzu; polskie siły zbrojne morskie stawiały w niej samotnie czoła o wiele potężniejszemu, niemieckiemu przeciwnikowi, reprezentującemu tradycje jednej z potężniejszych — w poprzedniej wojnie — marynarek świata.

Siły polskie na polskim morzu zostały przez Niemców pobite; inaczej być nie mogło. Ale już samo to, że stawiały im czoła tak długo, pozwala na to, by o kampanii wrześniowej w Zatoce Gdańskiej nie zapomnieli ani historia Polski, ani historia wojen bałtyckich.

NIEKORZYSTNE WARUNKI WOJNY

Wojna na polskim morzu odbyła się w warunkach dla strony polskiej niekorzystnych nie tylko dlatego, że flota polska była nieskończenie słabsza od floty niemieckiej, ale również i dlatego, że wojna ta rozegrała się na tle szczególnie niepropagacyjnych, ogólnych warunków strategicznych.

Po pierwsze, zalanie całej Polski przez wojska nieprzyjacielskie i odcięcie wybrzeża od reszty kraju już w pierwszych dniach wojny, sprawiło, że operacje sił zbrojnych morskich zawiły po prostu w próżnię. Po wtóre, działania naszej floty odbyły się bez współdziałania naszego lotnictwa, w warunkach zupełnego panowania Niemców w powietrzu.

Polska posiadała na wybrzeżu tylko garść aparatów rozpoznawczych i ćwiczebnych; jedyna rola, jaką one odegrały, to był udział w prowadzonej przez Marynarkę Wojenną obserwacji transportów wojsk do Prus Wschodnich jeszcze przed wybuchem wojny. Morski Dywizjon Lotniczy został w pierwszej minucie wojny — wszczętej bez wypowiedzenia — zniszczony w nalocie niemieckim na Puck. Parę aparatów, które po tym nalocie na wybrzeżu ocalały, uległo następnie zniszczeniu już w ciągu tego samego dnia.

Tak więc, poczynając od popołudnia dnia 1 września, nie było na wybrzeżu ani jednego polskiego samolotu, nawet ćwiczebnego, podczas gdy przez cały czas kampanii niebo aż się roiło od wszelkich typów samolotów niemieckich, a przede wszystkim od potężnych eskadr "Stuka".

SIŁY POLSKIE

Polskie siły morskie na Bałtyku w chwili wybuchu wojny składały się z pięciu okrętów podwodnych, a jeśli idzie o siły nawodne, ze stawiacza min O.R.P. "Gryf", z kontrtorpedowca O.R.P. "Wicher" /trzy pozostałe polskie kontrtorpedowce to jest O.O.R.P. "Grom", "Błyskawica" i "Burza", były już na Morzu Północnym/, oraz z jednostek drobnych /2 uzbrojone tylko w działa 75 milimetrowe kanonierki O.O.R.P. "Gen. Haller" i O.O.R.P. "Kom. Piłsudski", 6 trawlerów O.O.R.P. "Me-

wa", "Czajka", "Jaskółka", "Rybitwa", "Czapla" i "Zóraw", oraz dawny torpedowiec O.R.P. "Mazur", na którym nie było już wyrzutni torpedowych i który uzbrojony był tylko w działa 75 mm. i w jedno działko szybkostrzelne Vickersa/.

Ponadto, Marynarka Wojenna dysponowała okrętem do badań hydrograficznych O.R.P. "Pomorzanie" i dwiema jednostkami pomocniczymi O.R.P. "Smok" i O.R.P. "Nurek". — O.R.P. "Bałtyk" był jednostką nieruchomą. Wreszcie, została wzmocniona o przeznaczone do zadań pomocniczych zmobilizowane jednostki cywilne: dwa dawne statki pasażerskie O.R.P. "Gdynię" i O.R.P. "Gdańsk" /z nich tylko pierwszy miał już dowódcę, oficera Marynarki Wojennej i załogę częściowo wojskową/ i kilkadziesiąt kutrów rybackich, zagłowo-motorowych /z których tylko trzy wyposażone były w trały i posiadały czysto wojskową załogę/.

Siły nadbrzeżne składały się z jednej baterii 4 dział 156 mm. na cyplu Helu i z pewnej liczby baterii lekkich i przeciwlotniczych. Ponadto, Dowództwu Floty podporządkowane były nadbrzeżne siły lądowe w ogólnej sile około 11 batalionów, częściowo sformowanych już w trakcie mobilizacji. Już w trakcie działań wojennych, po zatonięciu stawiacza min O.R.P. "Gryf" w porcie Helu, warsztaty Marynarki Wojennej zdjęły z niego część dział 120 mm. i ustawiły z nich baterię na Helu /na betonowej podstawie/, która /po stwardnieniu betonu/ zdążyła oddać pierwsze strzały. /Poczynione były przygotowania do zdjęcia dział 130 mm. z leżącego w wodzie stępka do góry kontrtorpedowca "Wicher" i ustawienia ich również na Helu. Wykonaniu stało na przyszłość zakończenie działań wojennych/.

SIŁY NIEMIECKIE

Siłom powyższym przeciwstawiły się, prócz atakujących wybrzeże niemieckich sił lądowych i potężnego lotnictwa niemieckiego, następujące niemieckie okręty, które brały bezpośredni udział w działaniach i były zaobserwowane przez polskie okręty, lub obronę wybrzeża:

1/ dwa pancerniki: "Schleswig-Holstein" i "Schlesien", uzbrojone każdy w 4 działa 280 mm., w 10 dział 150 mm. i w artylerię przeciwlotniczą; 2/ krążownik "Königsberg"; 3/ trzy kontrtorpedowce typu "Leberecht Maas"; 4/ trzy kontrtorpedowce typu "Jaguar"; 5/ dwa szkolne okręty artyleryjskie "Bremse" i "Brummer"; 6/ jeden okręt podwodny; 7/ szesnaście trawlerów typu M; 8/ znacznie większa liczba ścigaczy typu R; 9/ szereg jednostek pomocniczych.

Jak wynika z informacji, ogłoszonych drukiem przez stronę niemiecką, Niemcy trzymali w odwodzie przeciwko flocie polskiej dalsze jeszcze siły morskie, zwłaszcza w ciągu pierwszych dwu dni wojny, t.j. przed wypowiedzeniem wojny przez Anglię, po której to dacie część niemieckich sił morskich na Bałtyku przerzucona została na Morze Północne.

Jak widzimy z samego tylko porównania siły artyleryjskiej obu stron, najsilniejsza polska bateria /bateria nadbrzeżna na Helu/ składała się z 4 dział 156 mm., natomiast główni jej przeciwnicy, z którymi toczyła codzienny, niemal pojedynczy artyleryjski, mianowicie pancerniki "Schleswig

Holstein" i "Schlesien", miały razem 8 dział 280 mm. i 20 dział 150 mm. Podobnie wyglądał stosunek sił i pod innymi względami.

Mimo tej ogromnej niewspółmierności sił morskich, oraz niemożności przeciwstawienia potężnego niemieckiego lotnictwa niczego prócz pewnej liczby dział i ckm. przeciwlotniczych, opór polskiej Marynarki Wojennej na Bałtyku był stosunkowo długotrwały. Polskie okręty nawodne działały na Bałtyku 15 dni. Polskie okręty podwodne 25 dni /odsobniony O.R.P. "Orzeł" nawet 41 dni/. Polskie punkty oparcia na wybrzeżu /mianowicie Hel ze swoją baterią 156 mm./ — 31 dni.

DZIAŁANIA OKRĘTÓW NAWODNYCH

Głównym zadaniem, jakie miały wykonać okręty nawodne, było postawienie pól minowych. To zadanie miał wykonać przede wszystkim nasz wielki stawiacz min O.R.P. "Gryf". Dnia 1 września, w godzinach popołudniowych, wyruszył on celem postawienia min w Zatoce Gdańskiej, wspólnie z kontrtorpedowcem O.O.R.P. "Wicher" i z 2 kanonierkami i 6 trawlerami. Zespół został napadnięty przez 20 samolotów. Żaden okręt nie został trafiony, natomiast od wybuchów bomb na powierzchni wody w pobliżu burty, O.O.R.P. "Gryf" oraz trawler O.O.R.P. "Mewa" doznały uszkodzeń i straciły ludzi. Z powodu uszkodzenia instalacji elektrycznej wyrzutni min na O.O.R.P. "Gryf", stawiania min musiano narazie zaniechać. Poległ dowódca i 2 marynarzy tego okrętu. Ranni: 3 oficerów i 22 podoficerów i marynarzy. Na O.O.R.P. "Mewa" 1 oficer i 8 podoficerów i marynarzy zabitych, wielu rannych, w tej liczbie dowódca; mimo ciężkich strat w ludziach okręt strzelał do końca, przyczem działa i ckm obsługiwane były przez rannych z ciężko rannym dowódcą na czele.

Tegoż dnia, o parę godzin wcześniej, w czasie nalotu "Stuka" na port wojenny na Oksywiu zatonał torpedowiec O.O.R.P. "Mazur" i okręt pomocniczy O.O.R.P. "Nurek". Z O.O.R.P. "Mazur" strzelano z dział ołp. jeszcze wówczas, gdy okręt rozłamany był na kilka części i gdy artylerzystom na pływającym w środku basenu kawałku wraku woda sięgała po pas. Na obu okrętach wielu zabitych i rannych.

W nocy z 1 na 2 września kontrtorpedowiec O.O.R.P. "Wicher" spotkał krążownik niemiecki "Königsberg" i 2 kontrtorpedowce. Do walki nie doszło.

Rano dn. 2 września samoloty niemieckie zatopiły w Zatoce Puckiej O.O.R.P. "Gdynię" i kilka kutrów. Zginęło 2 oficerów i kilkudziesięciu marynarzy. Dokładna liczba strat nieznana. Na O.O.R.P. "Gdynię" znajdowała się chwilowo duża grupa marynarzy, przeznaczonych na kutry /załogi zapasowe okrętów podwodnych i rezerwiści/, lista ich zatonała wraz z nimi, to też ścisłego ich wykazu brak. Samoloty po zatopieniu O.O.R.P. "Gdynię" ostrzeliwały z ckm rozbitków, pływających w wodzie i obrzuciły bombami ratujące ich kutry. M.in. zraniony został już w wodzie dowódca O.O.R.P. "Gdynia", por. mar. Kosko i zmarł w szpitalu, po złożeniu zeznań. Tegoż dnia zatonał w Zatoce Puckiej w nieznanych okolicznościach O.O.R.P. "Gdańsk".

Dnia 3 września O.O.R.P. "Gryf", "Wicher" i mniejsze okręty, stojące w porcie wojennym na Helu zostają zaatakowane przez 2

kontrtorpedowce niemieckie typu "Leberecht Maas" i wdają się z nimi w bój artyleryjski, do którego przylączyła się bateria brzegowa z Helu. Obaj napastnicy zostają trafieni i oddalają się, zakrywając się zasłoną dymną, jeden przypuszczalnie tonie. "Gryf" lekko uszkodzony /5 podoficerów i marynarzy zabitych, 2 oficerów i 7 marynarzy rannych/. Tegoż dnia o godz. 13 i 14 dwie formacje samolotów atakują port wojenny w Helu i zatapiają w nim bombami O.O.R.P. "Gryf", "Wicher" i "Gen. Haller". Okręty strzelają do samolotów aż do zatonięcia.

W nocy z 6 na 7 września i z 7 na 8 września trawlerzy O.O.R.P. "Czajka", "Rybitwa" i "Jaskółka" postawiły pola minowe pod Gdańskiem. Dnia 12, 13 i 14 września, w biały dzień, te same 3 okręty operują w Zatoce Puckiej, wspierając ogniem swych dział działania na lądzie w rejonie Depki /na północ od Oksywskiej Kępy/. Dnia 15 września dwukrotny nalot 18 i 19 samolotów niemieckich na port w Jastarni. Zatopione zostały: "Jaskółka", "Czapla" i "Pomorzanie". Uszkodzona "Rybitwa". Tegoż dnia O.O.R.P. "Rybitwa", "Czajka" i "Zóraw" zawiązają do portu w Helu, gdzie wraz z O.O.R.P. "Kom. Piłsudski" i unieruchomioną O.O.R.P. "Mewa" zostają, wobec niemożności dalszych działań okrętów nawodnych, rozbrojone, a ich działa ustawione na lądzie.

DZIAŁANIA OKRĘTÓW PODWODNYCH

W czasie od 1 do 5 września wszystkie 5 okrętów podwodnych patrolowały w pobliżu polskich wybrzeży. O.O.R.P. "Wilk", "Rys" i "Żbik", które są równocześnie stawiaczami min, postawiły w dniach 3, 7 i 9 września trzy pola minowe. Na jednym z tych pól, w dniu 1 października, na oczach załogi nadbrzeżnej w Jastarni, zatonał trawler niemiecki.

W dniu 5 września nastąpiła, na rozkaz Szefa Kierownictwa Marynarki Wojennej zmiana rejonu patrolowania okrętów podwodnych. Patrolowały one odtąd na pełnym Bałtyku, między Szwecją, wyspą Bornholm i wybrzeżem południowym i wschodnim. Nie miały sposobności zatopienia nieprzyjacielskich okrętów; natomiast skreślały nieprzyjaciela pośrednio, zmuszając go do wielkiej ostrożności w poruszeniach i do ograniczenia żeglugi. Przyznali to później Niemcy, pisząc w swojej prasie, że polskie okręty podwodne odgrywały rolę "Fleet in being".

Okręty podwodne były tropione i atakowane przez nieprzyjacielskie lotnictwo, kontrtorpedowce i ścigacze. O.O.R.P. "Rys" był atakowany 2 i 4 września przez lotnictwo i obrzucony 53 bombami, 2 i 3 września poszukiwany przez ścigacze /nie bombardowany/. O.O.R.P. "Żbik" ostrzeliwany 7 września bezskutecznie przez okręt nawodny. O.O.R.P. "Sęp" atakowany 2, 3 i 4 września przez kontrtorpedowce i ścigacze, obrzucony 35 bombami głębinowymi. O.O.R.P. "Wilk" atakowany 2, 4 /czterokrotnie/, 5 /czterokrotnie/ i 7 września przez trawlerzy i inne okręty nawodne, obrzucony 48 bombami głębinowymi. O.O.R.P. "Orzeł" atakowany 5 września przez lotnictwo /4 bomby/ i czwartego września przez jednostki nawodne /10 bomb/.

Niemcy byli przekonani, że 4 z pośród naszych okrętów podwodnych zostały zatopione w swoim urzędowym komunikacie wojen-

nym z dn. 4 września ogłosili o zatopieniu dwu polskich okrętów podwodnych, a 6 i 8 września o zatopieniu dalszych dwu. W istocie, żaden z okrętów nie został zatopiony, uległy one tylko mniejszym, albo większym uszkodzeniom.

Dnia 11 września Dowódca Floty, znajdujący się na Helu, nadał do okrętów podwodnych rozkaz: "Próbować iść do Anglii. Jeżeli niemożliwe — działać jak długo można, następnie iść do portu w Szwecji. Meldować decyzję".

O.O.R.P. "Wilk" wyruszył dn. 12 września i przybył 20 września do Anglii, przyczem przechodząc przez cieśniny duńskie minął w nocy 14 września w kanale Flintrinne dwa kontrtorpedowce niemieckie w odległości 50 metrów; oświetliły go one reflektorem, lecz nie rozpoznały jego polskiej narodowości.

Reszta okrętów podwodnych, głównie z uwagi na stan paliwa, częściowo z uwagi na stan uszkodzeń, pozostała na Bałtyku. O.O.R.P. "Sęp" patrolował do 16 września, dn. 17 września z powodu silnych uszkodzeń /woda wlewająca się do wnętrza/ zawiązał do Szwecji, gdzie został internowany. O.O.R.P. "Rys" internowany w Szwecji 18 września. O.O.R.P. "Żbik" patroluje do 18 września, a częściowo do 25 września, w czasie od 18 do 25 września usiłuje na morzu własnymi środkami naprawić uszkodzenia, 25 września internowany w Szwecji.

O.O.R.P. "Orzeł", który w czasie od 9 do 12 września patrolował we wschodnim Bałtyku, zawiązał dn. 14 września do Tallina, celem oddania chorego dowódcy do szpitala. Okręt został bezprawnie internowany przez władze estońskie. W noc z 17 na 18 września, pomimo braku map zabranych przez władze estońskie, pod dowództwem zastępcy dowódcy, zbiegł z Tallina, ostrzelany przez baterie brzegowe i obrzucony bombami głębinowymi. W czasie od 21 września do 7 października patrolował na środkowym Bałtyku, 8 października minął Kopenhagę, 11 wszedł do Skagerraku, 14 zawiązał do Anglii.

DZIAŁANIA BATERII NADBRZEŻNYCH

Baterie nadbrzeżne, a zwłaszcza bateria 4 dział 156 mm. na Helu, prowadziły nieustanną walkę ogniową z okrętami niemieckimi; szczupłość zapasu amunicji zmuszała do wielkiej oszczędności w strzelaniu i do niejednokrotnego niewyżyskania możliwości skutecznego ognia. Bateria helska uszkodziła pancernik "Schleswig-Holstein", zadając straty w zabitych i rannych. Ta sama bateria, bądź też inne, lżejsze baterie, osiągnęły trafienia na pancerniku "Schlesien" i na kilku jednostkach mniejszych. Dwa trawlerzy zostały przez artylerię nadbrzeżną przypuszczalnie zatopione. Baterie nadbrzeżne były wciąż bombardowane z morza i z powietrza, poniosły wiele strat w zabitych i rannych, lecz tylko bardzo nieznaczne uszkodzenia.

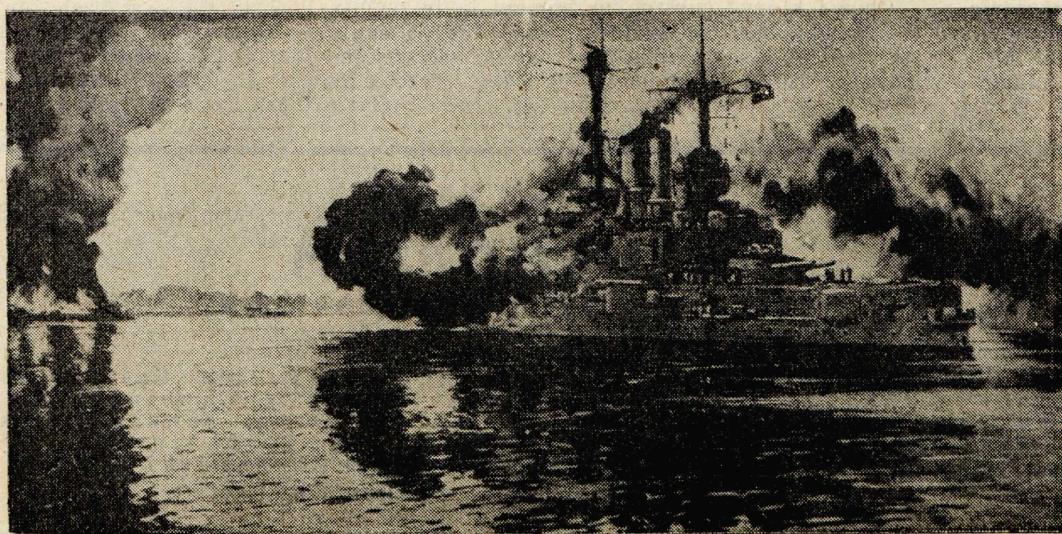
Załoga Westerplatte kapitulowała 7 września, po bardzo ciężkich walkach i po kompletnym zniszczeniu jej środków obronnych, oraz wyczerpaniu amunicji i żywności. Kępa Oksywska, po długich, niezwykle bohaterskich walkach, których opis wykraczałby poza ramy niniejszego artykułu, została zdobyta szturmem dnia 19 września. Hel skapitulował dnia 2 października.

Tak więc kampania wrześniowa na polskim morzu trwała 31 dni. Hel był ostatnim, zorganizowanym skrawkiem wolnego terytorium Rzeczypospolitej, gdyż trzymała się o kilka dni dłużej, nie panowała na określonym, zorganizowanym terytorium, lecz znajdowała się w pochodzie; w grupie gen. Kleeburga na Podlasiu, która trzymała się o kilka dni dłużej, nie panowała na określonym, zorganizowanym terytorium, lecz znajdowała się w pochodzie; w grupie gen. Kleeburga, nawiasowo mówiąc, znajdował się również oddział marynarzy.

Kampania 1939 roku na polskim morzu zakończyła się tym, co było nieuniknione: zmiażdżeniem słabych, polskich sił morskich na Bałtyku. Długotrwały jednak opór tych sił i stosunkowo znaczne straty, zadane przez nie nieprzyjacielowi sprawiają, że kampania ta zasługuje na nazwę chlubnej karty w dziejach polskiej marynarki.

KRZYSZTOF NOWAK

Ostrzeliwanie Westerplatte przez pancernik "Schleswig-Holstein"

Od zachodniej granicy

Często przewracam kartki mojego czerwonego notesu. . . . Choć są w nim tylko daty i różne miejscowości siedmiu państw europejskich, choć wygląda to jak suche notatki z kilkumiesięcznej podróży krajoznawczej—dla mnie jest najpiękniejszym, aczkolwiek smutnym okresem mojego życia. Wszystkie wypadki tego okresu mam doskonale uporządkowane w swych przegródkach mózgowych, co najmniej jak papiery w kartotekach dobrze prosperującego, porządnego przedsiębiorstwa. Wspominam jakąś datę, zaglądam do czerwonego notesu i zaczyna się wyświetlanie filmu. Calkiem przypadkowo wrzuciłem go do kieszeni i wyjechałem do Warszawy, by pożegnać ją na kilka tygodni. . . .

Podchorąży III-go rocznika S.P. Łączności żegnał piękną roześmianą, rześcącą oświeconą Warszawę. Żegnał ją na cały miesiąc, nie wiedząc, że po raz ostatni widzi ją tak piękną, że za trzy miesiące zobaczy ją obolałą i poszarpaną, rozoraną bombami i pociskami, znieważoną stopami żołdaków i agentów Gestapo. Nie wiedział o tym i wysiałby każdego, kto by mu chciał taką możliwość wmówić. Czuł się młodo i rześko ten góral—Warszawiak od trzech lat, kochał swe drugie miasto gorąco i byłby bił każdego, kto by odważył się wyrządzić jakąś krzywdę jego Warszawie. . . .

. . . 18 sierpnia kwatery główna Wołyńskiej Brygady Kawalerii zainstalowała się w Brzeźnicy Nowej koło Radomska. Oddziałom konnym, przejeżdżającym przez nią, przyglądali się mieszkańcy z dumą i radością, dziewczęta śmiały się do zuchów, siedzących prosto na koniach, dzieci machały rączkami. Wszyscy byli weseli, ludność czuła się bezpieczniejsza, ulani radzi ze zmiany warunków, nikt nie przewidywał, że za dwa tygodnie. . . .

30-go po południu rozlepiono afisze. Przepchałem się przez tłum, by przeczytać: —"mobilizacja powszechna"! Może narzeczcie coś cenniejsze niż! Odprawa u Brygadiera, a po niej ruch samochodów i motocykli. Przesuwamy się w nocy w rejon wsi Ostrowy! Co chwila pędzę z rozkazami do dowódcy brygady i do pułków. Jeżdżę tak do północy, żegnając się ze znajomą Żydówką, oddaną mi bardzo, bo . . . też nienawidziłem i kłamię Hitlera.

O świcie instaluję centralę telefoniczną w Ostrowach, w szkole. Ludność gromadzi się, gwarzy, jeszcze jest spokojnie. Zmęczony kilkoma nieprzespanymi nocami idę na kwatery i natychmiast za-

śpiam. Rano budzi nas ordynans, że wojna zaczęła i słysząc strzały. Pędzę na centralę. Napewno się zaczęło, bo moi ulani dopasowują maski gazowe! Zresztą słysząc pomruk od zachodu. W sztabie gorączkowa praca.

Coś ścisła mnie za gardło, jak graczka z pokerem w rękę! Dowódca brygady wyjeżdża na posterunek bojowy do Miedźna. Jedzie z nim i mój dowódca plutonu. Szczęśliwy! Zazdroścę mu i klę swój los. "Wuj" —dowódca plutonu daje mi swą lornetkę i zostaje na centrali. Droga od Miedźna walą cywile, unosząc z sobą co się da.

Około 11-ej dwadzieścia "Messerschmittów" pikuje i strzela do biednej ludności. Na drodze kłębi się i kotłuje. Bydła! Kniemy na tych "kacyrzych", jak na prawdziwych kawalerzystów przystało. Zemsćmy się strasznie!

Bandyci przelatują nad nami i po chwili znowu pikują. Teraz na nasze tabory. Walczą ze słoniną i naszą kawą konserwową. Z niecierpliwością wypatruję naszych, chciałbym zobaczyć, jak dobiorą się szwabom do skóry. Na razie ich nie widać! Pewno wykańczają wspólnie z Francuzami Berlin! Serdeczne "Szczęść Boże"!

Co chwilę wpadam na centralę, lecz nie mogę wytrzymać pod dachem, niewysoka ilość moich lat wygania mnie na pole, jakże zazdroścę "wujowi", że jest tam, bliżej! Wracę Brygadier i ruga mnie, że oparty o plot, strzelam do samolotów z . . . lornetki.

Około godz. 16-ej przylatują znowu. Teraz macają nas i na wioskę spadają małe bombki zapalające. Ze szkoły położonej na górze widzę po chwili, jak pół wioski płonie, rzeczka, dzieląca wieś na połowy, chroni drugą jej część od takiego samego losu.

Około 20-ej zwiżam centralę i maszeruję na Brzeźnicę. Nie naprzód, lecz z powrotem! Po drodze widzę żniwo niemieckich samolotów—trupcy ludzi i koni, rozbite wozy taborowe i amunicyjne. Wszystko zastępnym w śmiertelnym bezruchu, tylko gdzieś niegdzie rusza się koń ranny kulą lub przywalony wozem, odwraca łeb i rzy cicho do naszych koni, rzy smutnie, aż targa coś sercem i ścisła za gardło.

Straszny ten pierwszy dzień. Dają mi na wozy rannych, każą jechać jak najwolniej, by nie męczyć biedaków. Ranny w brzuch

blaga o wodę! Przed Brzeźnicą Brygadier płk. F. osobiście legitymuje powracających, padają odpowiedzi: "Oddział nr. 234, oddział nr. 238, nr. 226" Można zawiariować!

Szwadron mój stoi za Brzeźnicą, liczę swój pluton, są wszyscy, brak tylko porucznika i mojego ordynansa—Żydka, któremu pozwoliłem rano pojechać do Miedźna, żeby, jak mówił: "Zobaczyć jak nasi biją tych łobuzów—hitlerowców." Pojechał i przepadł, a z nim wszystkie moje rzeczy, których pilnował chyba jeszcze w niewoli.

Nie skończyłem kolacji, gdy dowódca szwadronu wpakował mnie do swojego auta. Jedziemy z powrotem! Porucznik mówi: "Pański dowódca plutonu ranny, mianuję Pana dowódcą plutonu, jedziemy instalować centralę Brygady na skraju Brzeźnicy Starej". Żal mi "Wuja" i ciekawi mnie kto z kolei będzie moim zastępcą, ale na razie pęcnieję z dumy, zaczynam marzyć i snuć projekty i —o zgrozo! . . . nowomianowany dowódca zasypia na ramieniu swego przełożonego. . . . Śni mi się egzamin z radiotechniki w Zegrzu. Zawsze, gdy jestem podniecony śni mi się coś przykrego.

2 września to piękny i słoneczny dzień. Wysoko nad nami słysząc granie motorów, nie widzę jednak żadnego, choć uporczywie szperam lornetką po błękitnym niebie. Kucharz, skubiąc "jakieś nieewakuowane kurczę, osądza: "To nasze "Łosie" leca bombardować tych . . . synów!" Ogólne życzenia i aprobata popiera bez jednego sprzeciwu tę ocenę, lecz wydaje mi się niestety, że kierunek lotu jest inny.

Telefon skarży się z przedpola, że trudno powstrzymać to pancerne mrowie, że straty są duże, lecz walczą. Wstyd mi i żal, że będąc młodym, siedzę tu daleko i bezpiecznie. Chciałbym widzieć tych szwabów, podpuścić ich blisko, rzynąć w nich serię z k.m., zobaczyć zamieszanie i słyszeć jęki, jeszcze straszniejsze, niż słyszałem przy wczorajszym bombardowaniu cywilów.

Około południa przyjeżdża podpułkownik—pilot, cieszymy się, że zobaczymy wreszcie naszych w robocie. Jak podłotek do gwiazdora filmowego podchodzi do niego i prosi go, by zaczął rzucić parę bomb i postrzelać do długich kolumn pancernych, bo tyle mamy z nimi roboty. Pułkownik uśmiecha

się jakoś dziwnie. . . .

Popołudniu mam jechać z rozkazami do 2 p.s.k. Rozpierzam się na motocyklu i jedziemy na nadleśnictwo Prusicko. Tu dowiaduję się, że pułk poszedł dalej. Spotykam ich 4 km. za Prusickiem, oddaję rozkazy i oglądam wojsko. Wygląda dobrze, gęby pocerniały, oczy i zęby szkła się jak u wilków, kopca "machorkę" ale . . . coś ich bardzo mało! Pułkownik każe mi zameldować Brygadierowi o marszu na Kamieńsk, odmeldowuję się i wracam z powrotem.

Około 16-ej nawala linia telefoniczna do 21 pułku. Biorę aparat, kawalek kabla i wyjeżdżam. Zaraz za Brzeźnicą widzę nad sobą w prawo błyszczącego "Heinkla" z czarnymi krzyżami jak plynie w kierunku frontu. Ścigają go żółte, świetne pociski. Niestety! wszystkie przechodzą za wysoko. Klę kierowcę, bo też wybałusza oczy i może mnie wpakować do rowu. Klę, ale tym razem to mi nie wychodzi! Wcale mu się nie dziwię. Chciałby po prostu zobaczyć jak żółty promyczek werze się w kadłub wroga. Cóż za piękny mielibyśmy widok.

Na lewo krąży drugi samolot, nie widzę dokładnie pod zachodzącą, czerwone słońce, przed nami kawalek prostej drogi, most, za nim chałupy z lewej strony, za które chowa się droga. Wtem, z za zakrętu wali wojsko, cała szosa zatarasowana.

Boże, przecież muszę dojechać i naprawić linię! Szofer chce zawracać, nie mogę się zdecydować, a wojsko dochodzi już do mostu. Szofer samorzutnie wykręca w lewo, staje w poprzek szosy, lotnik strzela rakietę i zaczyna się piekło. Jakiś świszczący podmuch wali mi motocykl. Startuję piękną jaskółką do rowu, naokoło mnie robi się zupełnie ciemno. To artyleria niemiecka orze naokoło mnie naszą ziemię pociskami.

Jakiś koń przeskakuje nade mną, unoszę się, by dopaść motocykla, widzę jak koło się kręci, w tej chwili drugi pocisk zamienia mój motocykl w szmelc. Wiele na piechotę. Wiem, że z tego nie wyjdę, czuję, że za chwilę pacnie mnie coś w łeb, ale jakoś mi wszystko jedno. Trochę żal krótkiego życia i przecież chcę zameldować dowódcy brygady. Wydaje mi się, że godziny całe przebiegam w tym piekle, w końcu robi się jaśniej, widocznie udało mi się wyrwać, choć tylko dostać się do pułkownika.

Przelatuje drogą koło mnie motocykl, słyszę drugi, wybiegam na szosę i podnoszę ręce. Pomagają mi właściwie buty od Niedzińskiego i lornetka na piersiach, bo ulan nigdy nie opuści swego oficera! I choć pociski walą naokoło, kierowca zwalnia, daje mi znak ręką i jak na manewru wskakuje na przyczepkę. Zdaje się, że ulan klnie, jak każdy porządny szofer, że jestem tylko podchorążym, ale zrzucić się nie dam, co mówi mu moja umorusana twarz, więc jedziemy dalej.

Miło powiedzies sobie, że człowiek wykiwał śmierć, cieszę się, że motocykl tak pędzi. Kochany polski "Fiat". Polski! Dowiedzie mnie do pułkownika!

Jasna cholera! Przed nami wyrasta znowu czarna ściana i zaczyna gwizdać głośniejsze. Artyleria przeniosła swój ogień. Wszystko jedno — próbujemy przejechać. Wpadamy w czarność, nagle przed nami wyrasta motocykl! Stukamy go przepięsowo i robię drugą w tym dniu jaskółkę.

Szofer siada na motocykl, nie widzi w ciemności, że stopień gniał się na sprężu. Klnie. Łapie za karabin i odgina stopień. Karabin trząsł, wali więc nim o bruk, ale stopień odgięty.

Szybko zapalaj motor, Pech! Koło scentrowane! A pociski wyją! Trzeba piechotę! Skaczę jak zając z leja w lej i dopadam laskę! Uff!

Jeszcze "chodzi" coś po wierzchołkach drzew, ale przynajmniej mech chroni od wzbijania się rtye pociskami ziemi w górę! I tak mam jej już pełny nos, usta i oczy!

Znowu, jak rasowy kawalerzysta—szukam jakiegoś środka lokomocji. Nie wierzę w swoje nogi! Jadą tankietki! Wskakuje na jedną i choć parzy mnie w . . . bryczesy od Cenzora, zadowolony jestem, że zamelduję się w szwadronie.

Już nie jestem nieopierzony żołnierz, przeszedłem ciężki chrzest ogniowy, cieszę się, że żyję /choć w Warszawie odprawiono w trzech kościołach w połowie września trzy msze żałobne za grzeszną duszę podchorążego, który zginął w drugi dzień wojny! / Wstyd mi, że zmarnowałem tyle sprzętu, motocykl, maskę i aparat telefoniczny. Nie minie mnie 14 dni aresztu, gdy po wojnie wrócę do podchorążówki. . . .

Stajemy przed napisem "Jechać wolno! Most podminowany". Jedziemy! Trochę robi mi się niewyrażnie! Wybuchnie czy nie wybuchnie, *that is the question!*

SEWERYN KWAŚNIEWSKI

Kilkanaście dni piekła

Spieszono formacje i rodzaje służb, pozbawione racji bytu, a szczególnie kawalerię. Podchorążowie artylerii dokonywali cudów bohaterstwa, jeśli szło o czołgi, bez których osłony piechoty niemiecka nie posuwała się kroku naprzód, nie przedsiębrała żadnego natarcia. Macały nasze baterie ich stanowiska z precyzją dokładnością. Piechur zdobywał się na heroizm. Resztki ulanów, wszędzie a żądne zemsty, szarowały na tankietki, pozostawiały na polach bitew całe szwadrony, ale dokonał swego musiel. Nasze działa zmieniały stanowiska bodaj kilkanaście razy dziennie, przeciągał je kanonier często niezaprzekowane, on, nie konie, padał na nos, nie licząc się z pracą, ani z czasem. . . .

Płonęły już budynki i centrum miasta, płonęły kolejowe składy węgla. . . . Na dworzec spadło 18 bomb, rozbijając go doszczętnie. Poszum lecących pocisków nie ustawał przez całe dnie i noce. . . . Upadaliśmy z sił. Budowa gonila budowę, pod huraganowym ogniem artylerii wracaliśmy na linię, na której byliśmy przed kilkunastu minutami zaledwie. Nikomu ani w głowie myśleć się lub jechać. Zamorusani, zarośnięci, marzyliśmy wyłącznie o śnie, o odpoczynku. Już i grzmot dział nie wpływał na zmianę "apetytów". Zobojetniały, zdeterminowany, wypocząć chciał każdy, by na wezwanie stanąć z nowymi, świeżymi siłami, z jaśniejszą wiarą w siebie.

A Lwów się bronił. Nie szarpał, nie leciał na oślep, lecz spokojnie, trzeźwo. . . . przy udziale wszystkich. Strzelec konny, policjant, sztubak, saper — siedł na stanowisko ramię w ramię z piechurami i grzał aż dym szedł! Jak płacić, to płacić! "Kufry" artylerii najczęściej spadały na miasto ze wszystkich stron. Kto siedział w okopach, o niebo bezpieczniej się czuł od tego, którego służba trzymała między budynkami. Gazeciarze, 10-12 letnie bękarty, zapuszczali się po drugą aż linię obron-

ną z plikami pism. "Wieek! Noowy! Wieek!" — słyszało się. . . .

Oddziały wypadowe zbierały żniwa codzien obfitsze. Przestrogi i ultimatum rojem leciały z samolotów. Nie robiliśmy sobie nic z pogroźek. Kilka spadochronów z żywnością dla piechoty niemieckiej "zgubiło trasę" i lądowało po naszej stronie. Czekolada, rum, konserwy — znikało to tym szybciej, im usilniej ktoś wyrażał swe obawy, że zatrute. Humory się ożywiły.

Dnie — jak na złość — gorące, jasne. Żyć tylko zdala od zgiełku. . . . Tęsknić do ciszy i spokoju. . . .

Grzmot dział i warkot samolotów prawie nas usypiały, monotonią wprost się wydajac. Ileż to razy nie chciało się opuścić "swego miejsca", bo "szrapnele pękały wesoło", ileż razy szło się do roboty przez strzęf ognia z karabinem zawieszonym na szyi, bo "ręce były zajęte", ileż razy szło się ze śmiechem przy ścianach domów, bo cywile rzucali zewsząd bojaźliwe ostrzeżenia. . . . Choć i który był przygnębiony, a popatrzył na to rozbawione wojsko, musiał podzielić humor większości. Nie utrzymał się pesymista. . . .

Żołnierz żył jakby trzema rzeczami — a dzień do dnia był podobny — o ile stał po tym padole leż i krwi. Bronił wstępu, bił się o swoją własność i nie dawał jej sobie wydrzeć, spał i pił albo pisał listy, bo to już tylko pozostawało. Na nic innego się nie zdobywał.

Stawało się coraz goręcej. W trakcie bombardowania, pewnej nocy wymacali główną centralę — traf, gdy siedział akurat przy łącznicy. Drżały budynki, sypał się tynk i cegły wespół z odłamkami żelaza. Na odcinkach powstało piekło. Kompania czekała rozkazów, rozsiadłszy się w hallu i bramie, czas skracając rozmową. Tak to nas zaskoczyło, że oficerowie nie wiedzieli co przedsięwbrać.

Zewsząd wali się huraganowy ogień. Sprawdzam linię. 16 uszkodzeń. Ocalała "Sosna", najmniej wartościowe połączenie tej strefy. Huk, szczęk, gwizd w rozfalowanym powietrzu nie ustawał, gonił się, szalał, pędził opętano, chociaż w różnych punktach. W skroniach pulsowała krew przyspieszonym tempem, jakby wybijając sekundy. Czas nucił i naglił. "Szybko!" — rozkaz słyszeliśmy stłumiony, lecz ostry. Trzeba było przystąpić do pracy natych-

miast, bez zwłoki, choć nos trudno wystawić na ulicę, a w nieopisanym chaosie między budynkami każdy stuk oburzmię, rośnie. . . .

Wysunęły się patrole liniowe. Ogień artylerii nie ustawał. Biła bateriami. W małych odstępach ciszy zdążyły się przedrzeć. Noc była ciepła, ciemna, że oko wykol. O zapaleniu światła ani mowy. Kabel ciągnęło się powoli, uważnie, w mrokach często się nie orientując gdzie co było, czy być mogło. Ileż tam skrzyżowań, wiązań, jak niesprzyjające, a zabierające masę czasu warunki. . . . Przy murze, w lepszym wypadku nad rynsztokiem, zdenerwowany żołnierz wystawiony był na "widok", myśląc o oddaleniu się po usunięciu "kraksy". . . .

Naraz któryś z aparatów usiłuje się dodzwonić. Trzeba mu pomóc, ręce drżą pod prądem induktorów, targa ciało, a on, w ciemności bity, przytrzymuje dwie oderwane końcówki, aby umożliwić porozumienie się, wie, że czas ucieka, czas zmarnowany, lecz i rozumie, że ten moment mógł równie dobrze decydować o setkach żywotów.

Rutyna. . . . Park, przy placu Smolki, pochłoniął godziny. Spłatał w zwalonych konarach i rozbitych drzewach przewody tworzyły

kłębówisko, że głowę można było stracić.

Z kolei artyleria macała dowództwo, budynek Uniwersytetu, położony kilkadziesiąt kroków z boku miejsca, gdzie sieć telefoniczna dosłownie się koncentrowała. Jeszcze gorzej. . . . Każdy odcinek należało wydzwonić z osobna, odrzucać nieodpowiednie, wiązać właściwe, wstawiać sztukówki i . . . okazywało się, że linia pękła w kilku miejscach, że dzwoniło się na odcinku paru metrów zaledwie.

Wśród drzew, klnąc na czym świat stoi, a udzielał sobie fachowych uwag i informacyj, dopomagając sobie, oddalając się i stykając ponownie — kreśliły się patrole łączności różnych formacji.

Ostatnia z naszych wróciła o 4-ej z dwoma rannymi. Okoliczności wyjątkowo trudne i piekielny ogień, niewiele więc dokonały. Pracujący w innych dzielnicach mieli ten sam bigos. W niektórych miejscach przecież karabinem i magnetem torowali sobie drogę do odciętej stacji, musieli zdobywać malutką, wystawioną gdzieś w polu placówkę, nie dając jej zginąć. Polak umie umrzeć — umie i coś zdobywać.

Zamilkły działa, samoloty przejęły dzieło zniszczenia. Znowu pękająca ożywiła całe miasto, gdakały zenitówki, nawet kb. jazgotowały, lecz mrozący krew w żyłach świst spadających bomb i warkot motorów nie milki długo.

Znużenie owdlańdło każdego. Zbyt szczupła była grastka obrońców, by można marzyć o złuzowaniu. Na Kopernika 32 oficerowie nie mogli zbudzić żadnego żołnierza w 12 godzin po wyznaczonym czasie. Spali w pełnym uzbrojeniu, w mundurach zapiętych na wszystkie guziki, spali siedząc, to leżąc na karabinach i tornistrach. Poprzestawano już na czujkach, w życie wprowadzając grubsze a nagle wypadły, co dawało charakter wojny podjazdowej.

Dnie stawały się jeszcze bardziej gorętsze. . . .

JERZYCYZ

PEN-CLUB POLSKI
w czwartek dnia 20 września o godz. 6,15 wiecz. w Ognisku Polskim 43 Belgrave Square, London, S.W.1.

IN MEMORIAM

WIECZÓR POŚWIECONY PISARZOM
ZMARŁYM W KRAJU

Wzręma w nim udział:

Stanisław Baliński, Antoni Bogusławski, Wawrzyniec Czereśniewski, Marian Czuchnowski, Zbigniew Grabowski, Wacław Grubiński, Marian Hemar, Maria Kuncewiczowa, Mieczysław Lisiewicz, Janusz Meissner, Zygmunt Nowakowski, Andrzej Pomian, Jan Rostworowski, Tymon Terlecki, Stefania Zahorska, Karol Zbyszewski

Wstęp 3/- dla żołnierzy w mundurze 1/6

TOWARZYSZ BRONI

Jak Niemcy krwawo pacyfikowali Polskę

Pięcioletnia okupacja niemiecka na ziemiach Polski, odznaczała się okrucieństwem najwyższego rzędu. Za pomocą terroru, krwawego i masowego, starano się zniszczyć wszelkie ośrodki oporu. Oddać Kraj bezapelacyjnie we władanie okupanta. Jednak to się nie udało, bo udać się nie mogło. Można bowiem naród polski podbić, lecz duszę jego nie zdoła zawiązać taki czy inny zaborca.

Nie mogąc bezpośrednio osiągnąć dobrze działającej, świetnie ukrytej w podziemiach Armii Krajowej — starano się terrorem masowym wyniszczyć ośrodki antyniemieckiego działania. Było to jednak bezskuteczne, chociaż strumienie krwi polskiej nieprzerwanie wsiąkały w ojczystą glebę.

W pierwszej połowie 1944 roku rozstrzelano w Warszawie jawnie kilkaset osób. Nazwiska ich rozplakatowano, piętnując przy spo-

sobności pomordowanych jako „komunistów”. Rozstrzeliwania odbywały się na gruzach spalonych dzielnic żydowskiej. Jak przewidziano obliczono w marcu 1944 roku, w ciągu minionych miesięcy odbyło się 47 egzekucji, w czasie których Niemcy zamordowali 2517 osób. Są to rozstrzelani, których śmierć rozplakatowano. Łącznie z niepodanymi do publicznej wiadomości egzekucjami — na zgłuszonych ghetta w omawianym okresie straciło życie 7000 Polaków. Nie są tu jednak wliczone setki rozstrzeliwanych na Pawlaku.

W tym samym okresie terrorowi mordów masowych poddana została Lubelszczyzna. Egzekucje odbyły się między innymi w Lublinie, Winnikach, Kurowie, Zwierzynie. W tym ostatnim spędzono ludność miasteczka, żeby była świadkiem krwawej masakry. Egzekucje odbywały się w Sied-

cach, Węgrowie, Łukowie, w Białej Podlaskiej. W Białej jako represja za udzielenie pomocy oddziałom Armii Krajowej, przebywającym w pobliskich lasach.

Pewna wieś w okolicy miasta została spalona. Wieś Polikije na Podlasiu również spalono, a ludność wymordowano za braki w dostarczanych kontyngentach.

W parze z egzekucjami — dokonano masowych aresztowań w Lublinie, Chełmie, Puławach, Opolu Lubelskim, Radzynie. Radzyna wówczas ustalił rekord aresztowań, kiedy w czasie czterech dni ujęto 8000 osób.

Zapełniły się więzienne miejsca kazi, oraz obozy koncentracyjne. A jednak — pomimo wyniszczania, prowadzonego na tak wielką skalę — duch narodu został niepodbity. Naród pomimo strat — walczył nieugięcie w dalszym ciągu.

Województwo Lwowskie

Miasto Lwów urokiem swoim i historią przesłania nam Ziemię Lwowską i całość województwa, które ochrzczono imieniem najwspanialszego Rzeczypospolitej miasta.

Jest to województwo, które ze środka Kraju prowadzi ku wschodowi. Na północnym jego skraju leży Stalowa Wola, jedno z ognisk Centralnego Okręgu Przemysłowego. Na samym południu tryska nafta na Podkarpaciu, w Drohobycz i Boryslawiu.

Gdybyśmy na mapie wykreślili linię, biegnącą z rejonu naftowego Boryslawia i Drohobycza ku Stalowej Woli — byłaby ona linią, obrazującą rozwój przemysłowy województwa. Zagłębie naftowe, mające za sobą kilkadziesiąt lat wytworzonej służby przemysłowej, i młodzieżka Stalowa Wola, narodzona na parę lat przed wojną — jako przełęcz dalszego, nowoczesnego rozwoju przemysłowego Polski.

Pierwsze miasto województwa — Lwów, przed wybuchem wojny liczył 312,200 mieszkańców. Przemysł — 51,800. Kolejno idą miasta: Boryslaw — 41,500, Drohobycz — 32,300, Rzeszów — 26,900, Jarosław — 22,200 i Sambor — 21,900. Już te dane wskazują, że województwo Lwowskie należy do najbardziej zagęszczonych.

Z miast prowincjonalnych województwa — Przemyśl do wybuchu wojny odgrywał znaczną rolę. Rezydowało w nim dwu biskupów katolickich: obrządku łacińskiego i greckiego. Tu była również siedziba Dowództwa Okręgu Korpusu nr. X.

Leżąc na północ od Lwowa Żółkiew — to gniazdo rodziny Żółkiewskich. Wnukiem po kądzieli bohaterskiego hetmana Stanisława, poległego pod Cecorą — był Król Jan III Sobieski, opiekun i miłośnik Lwowa.

Hetman Stanisław Żółkiewski,

mąż stanu, waleczny wódz i bohater narodowy — jest jedną z najwspanialszych postaci w dziejach Polski.

Ziemia Lwowska wydała wiele znakomitości, których dorobek jest trwały w ogólnonarodowej skarbnicy. Wymienimy niektóre nazwiska. Synem dzierżawcy z Zimnej Wody był poeta Mikołaj Sep Szarzyński, młodo zmarły w wieku XVI. W ósmym dziesiątku lat poprzedniego stulecia złożono na wieczny spoczynek w Rudkach pod Lwowem, zwłoki Aleksandra Fredry, największego polskiego komediopisarza.

Różne koleje stały się udziałem tej części Polski. Jest faktem jednak, iż nieprzerwanie przez sześć stuleci — Lwów i jego ziemia stanowiły część Polski. Da Bóg, że i po spełnieniu bieżącej fali przemocy — do Polski powróci to, co było odwiecznie polskie.

Zabytki świadczą wymownie o związkach tej ziemi z polskością. Pochodzą one z głębi odległych stuleci. Najdawniejszym poświadczeniem historycznym polskości tej ziemi, inaczej zwanej Ziemią Czerwieńską, są zapiski ruskiego Kronikarza Nestora. Znajdujemy w tych zapiskach co następuje: „W roku 981 wyprawił się Włodzimierz, książę ruski na Lachów, i zabrał im ich grody, Przemyśl, Czerwień, i inne”.

Władysław Jagiełło, ujął losy tej ziemi w następującym dokumencie, datowanym pod pieczęcią królewską w roku 1389: „Lwów i Ziemia Lwowska nigdy żadnemu księciu ani panu oddane nie będą, ale po wieczne czasy z Koroną Królestwa Polskiego, nierozdzielnie stanowić mają całość”.

I od tych czasów, na dolę i nie-dolę Ziemia Lwowska, wraz z najwspanialszym miastem Polski — stanowi nierozdzielnie część Rzeczypospolitej.

Jezioro Loch Lomond

Wśród mnóstwa jezior Szkocji — Loch Lomond zajmuje szczególne miejsce w uczuciach ludności tego kraju. Jest ono dogodnie powiązane komunikacyjnie z Glasgow, a prztem owiane poezją, i niewysłownie uroczę w swej malowniczości.

Szkocka piosenka o Loch Lomond rzuca melodią chwytającą serce przybysza z innego kraju. Cóż dopiero mówić, gdy wysłuchuje jej rodowity Szkot, który, jak rzadko kto, kocha swoją ojczyznę i jest dumny ze wszystkich jej uroków.

Loch Lomond oznacza właściwie jezioro Lomond. Po angielsku jezioro nazywa się „lake”, a po starszokocku „loch”. Mamy w Szkocji nie tylko Loch Lomond, lecz i Loch Rannoch, i Loch Ness, i Loch Leven, oraz wiele innych. Okolice Loch Lomond są ze

wszech miar godne zobaczenia. A szczególnie malowniczo prezentują się jesienią, gdy buki grają wszelkimi kolorami.

Z dookólnych szczytów — ukazuje się niewysłownie piękno okolicy, a przejażdżka statkiem po wodach jeziora daje wiele wrażeń.

Jak zawsze w Szkocji — nabrzędne stoki jezior są siedliskami rodzin.

W tym wypadku, zachodni brzeg jeziora znajduje się w posiadaniu rodziny Colquhoun, której senior /chief of clan/ zamieszkuje miejscowość Luss, położoną nad samym jeziorem. Tartan tej rodziny jest zielono-fioletowy z białymi i czerwonymi żyłkami.

Po wschodniej stronie jeziora zamieszkiwała rodzina Buchanan, której tartan jest wielokolorowy. Czerwone, zielone, fioletowe i żółte części materii są dodatkowo kre-

skowane sąsiednimi barwami.

Trzecią rodziną, osiedloną przy Loch Lomond, na północno-zachodnim skraju jeziora, stał się klan MacFarlane, jedna z najstarszych rodzin szkockich. Tartan tego rodu jest tkaniną czerwoną w zielone i fioletowe pasy.

Malowniczość jeziora, poezja i pieśń, urabiane z motywów miejscowych, osnuły Loch Lomond dodatkowym czarem, zachwycając każdego słuchacza. Nastrój uwytkują wspomnienia historyczne, wiążące się z okolicą — wszystko to składa się na wyjątkowość tego zakątka Szkocji.

Dla Polaków godne zapamiętania, iż jesienią 1940 roku w rejonie tego jeziora służbę pogotowia pełniły baony strzelców z dawnej 1. Brygady. Był to czas spodziewanego najazdu Niemców na Wielką Brytanię.

Co to są „Mewki”?

A raczej kto to są „Mewki”? Na to pytanie odpowiedź daje poniższa notatka. Jak Wojsko ma swoje „Pestki”, tak Marynarka Wojenna ma swoje „Mewki”. „Mewy” i „Mewki”. „Mewy” to — „szarże” i starsze, o dłuższej już służbie w Marynarce Wojennej, członkinie kobiecej rodziny marynarckiej. „Mewki”, to młodsze, początkujący marynarze — kobiety.

Niedawno temu, w ich Obozie, którego pełna nazwa brzmi: Obóz Pomocniczej Morskiej Służby Kobiet /P.M.S.K./, w Woodford Green, odbyła się piękna uroczystość związana z zakończeniem pierwszego, na większą skalę, regularnie zorganizowanego Wstępnego Kursu P.M.S.K.

Oficjalna część uroczystości rozpoczęła się od przeglądu ochotniczek P.M.S.K., dokonanego przez Szefa Kierownictwa Marynarki Wojennej, vice-admirała Świrskiego. Na placu przed gmachem będącym szkołą i pomieszczeniem mieszkalnym morskich ochotniczek, ustawiły się one w dwuszerz, aby zaprezentować się najwyższemu przełożonemu Marynarki Wojennej.

Dokładnie o godz. 11.00 na plac zbiórki zajeżdża samochód pod flagą Szefa Kierownictwa Marynarki Wojennej. Rozbrzmiewają słowa komendy. Komendantka Morskiej Służby Kobiecej, p. Ewa Miszewska, składa raport admirałowi. Potem melduje się komendantka Obozu, p. Julia Ihnatowicz. Przedstawia personel oficerski.

Następuje przegląd ochotniczek, których postawy „na baczność”, wyglądu i schludnego, najściślej regulaminowego umundurowania mógłby pozazdrościć najlepszy oddział marynarzy. W słońcu czerwcowego poranka błyszczą złote guziki, srebrne orzelki i... doskonalie wypucowane trzewiki.

Po dokonaniu przeglądu, oddziały ochotniczek odmaszerowują w szyku zwartym do kościoła. Msza św., kazanie kapłana, udzielająca nauki na przyszłe życie i trudy marynarskie żeńskiej mło-

dzieży morskiej, i wreszcie wzruszający akt składania przysięgi.

A teraz następuje defilada. Szef Marynarki Polskiej, nie może ukryć uśmiechu. To uśmiech zadowolenia. Zresztą nie jest to rzecz codzienna — przyjmować taką — „kobieco-marynarską” defiladę...

Po defiladzie wspólny posiłek, obiad marynarcki. Do stołów zasiadają nowokreowani marynarze, które przed przysięgą jeszcze tego tytułu nie miały. Nazywały się bowiem ochotniczkami do P.M.S.K. Przy każdym stole zasiadli też oficerowie lub podoficerowie P.M.S.K. oraz oficerowie przybyli ze Sztabu Marynarki Wojennej z Szefem Kierownictwa.

Przy jednym ze stołów siedzi wśród rozpromienionych dziewcząt-marynarzy sam Admirał. To, że ochotniczki przemieniły się w marynarzy, zostało mocno zaakcentowane w chwili, gdy oddziały ich stanęły ponownie do zbiórki, aby po ukończonym obiedzie pożegnać odjeżdżającego Szefa Kierownictwa Marynarki Wojennej. Prężąc się „na bacz-

ność” oddziałom Admirał rzuca na pożegnanie: „Czołem, marynarze!”

Dobrze wyćwiczona odpowiedź: „Czołem, Panie Admirał!” i bliski radości w oczach dziewcząt-marynarzy jest mu odpowiedzią.

Część oficjalna skończona. W obozie radość i wesołość, rozbrzmiewają dźwięki muzyki i śpiewu. Przybywają zaproszeni — już nieoficjalni — goście. Wieczorem zabawa, śpiewy i tańce przy ognisku, na polu leżącym w pobliżu obozu.

Teraz kilka dni urlopu, a potem do pracy.

Pozostaje powiedzieć parę słów o kursie, jaki odbyły ochotniczki, aby pozostać marynarzami. Kurs miał na celu wyszkolenie ich pod względem wojskowym. Zapoznanie ich z regulaminami i przepisami służby w Marynarce Wojennej i w Pomocniczej Morskiej Służbie Kobiet oraz danie podstawowego przygotowania do dalszego szkolenia i pracy w Marynarce Wojennej.

Trzeba zaznaczyć, że kierownic-

two kursu miało jeszcze dodatkowo piękne zadanie. Ze względu bowiem na młody wiek ochotniczek i przerwę w nauce szkolnej, spowodowaną przez wojenne przeżycia, przez deportacje do Niemiec i t.p. włączono do programu kursu naukę języka polskiego, bardzo skróconą naukę o Polsce, wykład z dziedziny wychowania obywatelskiego i t.p.

Marynarze P.M.S.K. rekrutują się spośród dziewcząt deportowanych do Niemiec w latach wojennych na roboty do farm i fabryk niemieckich. Pewien procent stanowią córki emigrantów polskich we Francji, których ojcowie, czy mężowie służyli w Siłach Zbrojnych Polskich na terenie W. Brytanii. Dwie spośród nich uciekły w styczniu 1945 z niemieckiej klatki w Oświęcimiu i zdołały przejść całe Niemcy, aby dotrzeć do linii wojsk alianckich i wreszcie do służby w Polskiej Marynarce Wojennej.

W związku ze skończonym kursem, młode kobiety-marynarze zostały na podstawie cenzusu szkol-

nego, oraz przeprowadzonych podczas kursu testów, skierowane na dalsze szkolenie lub do prac w biurach i instytucjach Marynarki Wojennej. Szkolenie obejmuje: 1. Łączność i meteorologię oraz kartografię. 2. Przygotowanie do pracy maszynistek i pisarzy. 3. Fotografikę i foto-laborantek. 4. Kantyniarek. 5. Kierowniczy. 6. Krawcowych i fryzjerek. 7. Gospodrę i stołowych, oraz 8. Instruktorów dla P.M.S.K.

Część szkolenia odbywa się w tym samym Obozie P.M.S.K., między innymi instruktorów, które są przewidziane do szkolenia następnych ochotniczek do Morskiej Służby Kobiecej. Większość marynarzy P.M.S.K. wyjdzie do miejscowości, gdzie są bazy, oddziały i instytucje Polskiej Marynarki Wojennej, niektóre będą skierowane do szkolenia w instytucjach Brytyjskiej Marynarki Wojennej.

Na zakończenie warto może zaznaczyć czytelników ze stopniami służbowymi w Morskiej Służbie Kobiet. A więc odpowiednikiem marynarza /mężczyzny/ jest też marynarz. Odpowiednikiem dla starszego marynarza jest starszy marynarz. Następny stopień mata w P.M.S.K. nie istnieje. Bosmanmatowi, noszącemu trzy złote „belki” na lewym rękawie, odpowiada tytuł — „podoficer P.M.S.K.” Nie ma też odpowiednika dla bosmana lecz jest st. bosman, który nazywa się „starszy podoficer P.M.S.K.” Następnym przejściowym stopniem jest „podchorąży P.M.S.K.” Potem już następują stopnie oficerskie.

A więc podporucznikowi marynarki odpowiada „trzeci oficer”, porucznikowi mar. — „drugi oficer”, kapitanowi mar. /który przyrównany jest do stopnia Lieutenant-Commander w Brytyjskiej Marynarce/ odpowiada „pierwszy oficer”. W Polskiej Marynarce Wojennej najwyższym stopniem oficerskim, jaki posiada kobieta, jest właśnie ten stopień „pierwszego oficera”.

Marynarze z P.M.S.K. maszerują do kościoła, gdzie złożą żołnierską przysięgę

ŚWIĘTO PUŁKOWE
10 PUŁKU DRAGONÓW

Dowódca w imieniu Żołnierzy Pułku zaprasza wszystkich byłych oficerów i szeregowych 10 Pułku Dragonów, oraz wszystkich żołnierzy Pułku przebywających obecnie na terenie Wielkiej Brytanii, na uroczystości Święta Pułkowego, które odbędą się w dniu 5 września 1945 r. w m.p. Pułku, na terenie północno — zachodnich Niemiec.

Dnia 4 września odbędzie się Apel Poległych 14 oficerów i 217 szeregowych w kampaniach w Polsce, we Francji /1940/, we Francji /1944/, w Belgii, Holandii i Niemczech

DOWÓDCA PUŁKU

KOMUNIKAT

Związek Handlowców i Administratorów podaje niniejszym do wiadomości, że tymczasowa siedziba Związku znajduje się: 69, Earls Court Sq., S.W.5, FLA 8600.

Na Polaków uwolnionych z Niemiec: £1,306

W załączeniu przesyłam kwotę £19.0 /słownie: £ jeden, sh. dziewięć/ z Kasyna Oficerskiego na Fundusz dla Polaków w Niemczech.

Oficer Opieki
D. sier. podchor.

Inwalidzi-kursiści w Domu Wypoczynkowym "Cleave Court" w Torquay przesyłają £24.0 /słownie: funty dwa, sh. cztery/ z przeznaczeniem dla dzieci polskich w Niemczech.

W załączeniu przesyłam sh. 10 na pomoc Polakom w Niemczech wygrane w dniu Święta Żołnierza w brydża.

st. sierż. St. W.

Załączam postal order na 6/- /sześć sh./ otrzymane od p. inż. A. Was-go za przepisanie na maszynie z prośbą o przekazanie na pomoc Polakom w Niemczech.

Zofia Kw — ska

W załączeniu przesyłam M.O. na sumę £5 na Polaków uwolnionych z Niemiec.

P.S. Proszę nie ogłaszać mojego nazwiska.

W załączeniu przesyłam Panu Re-daktorowi Postal Order na £7 sh.2 d.6 /słownie: siedem funtów, dwa szylingi i sześć pensów/ na Polaków w Niemczech, zebranych przez oficerów i marynarzy tu. Obozu, zamiast kwiatów dla Komendantki Obozu, odchodzącej na nowy przydział.

Komendantka Obozu PMSK
H.Ch. III-ci Of. PMSK

W załączeniu przesyłam Money Order No. O.E. 31391 na łączną kwotę £7.10.0 z przeznaczeniem na pomoc byłym jeńcom polskim w Niemczech.

1. £5 10.0 collected by the R.C. Chaplain 71 AA Bde., Father berths during Mass at Dover attended

by the Polish H.A.A. Battery, and was offered by him for the Aid for Polish Ex-P.O.W.s in Germany.

2. £2 zostało zebrane przez szeregowych 1 Baterii Sam. Dyonu Art. Plot. Ciężkiej drogą dobrowolnych składek z życzeniem przekazania tej sumy do "Polski Walczącej" na pomoc byłym jeńcom polskim w Niemczech.

D-ca Sam. Dyonu Art. Plot. C.
J.M. kpt. art.

Łączną sumę zbiórek w dzisiejszym numerze £24.1.6 /słownie: dwadzieścia cztery funty, jeden szyl-ing, sześć pensów/ przekazaliśmy Polskemu Czerwonemu Krzyżowi.

Suma powyższa podnosi ogólną sumę zebraną do tychczas na ten cel za pośrednictwem "Polski Walczącej" do £1,306.3.7 /słownie: tysiąc trzysta sześć funtów, trzy szylingi, siedem i pół pen-sa/.

POSZUKIWANIA

Kazimiera BRZOSTOWSKA poszukuje ojca Aleksandra BRZOSTOWSKIEGO ostatnio zamieszka-łego: Kleczew pow. Konin oraz zna-jomych, Wiadomości kierować "Obóz Polski" Büdeldorf — Rendsburg.

Marta /Lula/ KAJNIK oswo-bo-dzona z obozu koncentracyjnego Bergen-Belsen /Oświęcim/ poszukuje brata Edmunda OTTO ur. dn. 6.V.1914 przybyłego ze Szwecji do Wielkiej Brytanii, przydzielonego do Polskich Sił Powietrznych. Wszelkie informacje proszę kierować na adres: Marty Kajnik Polska Y.M.C.A. Polish Forces 606 C.M.F.

POSZUKIWANIA

Następujące osoby proszone są o zgłoszenie się do redakcji po in-formacje z obozów w Niemczech:

Włodzimierz BARANOWSKI, por. w Szkocii, starosta z Suwałk po-szukiwany przez p. Julię Otocką.

Franciszek Mieczysław BOBER, ur. 14.7.1902 w Jarosławiu — poszu-kiwany przez siostrę Adę BOBER-PILARSKĄ.

Poradnik żołnierski

Por. M.T.

Do Związku Pomorskiego wolno należeć wszystkim żołnierzom Pol-skich Sił Zbrojnych /Wojska, Mary-narki Wojennej i Lotnictwa/.

Pchor. L.J.

Cenzura do Południowej Irlandii /Eire/ nadal obowiązuje, podobnie jak do innych krajów za wyjątkiem Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej i Dominów oraz Kolonii Brytyjskich.

P. Marian K.

Dominion and Allied Service Hos-pitality Scheme, 21B, Cadogan Gar-dens, London, S.W.5 nie może obec-nie służyć pomocą w sprawie nawi-azywania korespondencji z Ameryka-nami, lub Kanadyjkami.

Kpt. Aleksy M.

O uzyskanie kuponów cywilnych dla żony należy się zwrócić bezpo-srednio do odpowiednich władz bry-tyjskich /Board of Trade/ na pod-stawie zaświadczenia organów poli-cji o fakcie kradzieży.

St. strz. Abraham W.

Obecnie każdy żołnierz może pisać do Polski, po informację jak pisać listy i je wysyłać, proszę się zwrócić do oficera pocztowego.

Ppor. S.S.

Ponieważ Pan dostał się do nie-woli po 1.X.1940 r. z jednostek woj-skowych sformowanych na podsta-wie umowy polsko-brytyjskiej, pre-tensje Pana do uposażenia za czas niewoli są słuszne, proszę w tej spra-wie wnieść podanie drogą służbową do Szefa Służby Pieniężnej Sztabu Naczelnego Wodza.

Plut. S.S.

W wypadku, o ile depozyt złożony przez Pana jako byłego jeńca był przyjęty przez polskie organa Służ-by Pieniężnej, może Pan prosić o je-go zwrot w drodze służbowej Szefo-stwo Służby Pieniężnej.

Ponieważ Polskie Organa Służby Pieniężnej nie mają prawa wymia-ny walut, ani nie rozporządzają fun-duszami na ten cel, depozyt może być zwrócony jedynie w walucie, w któ-rej był złożony.

P. A. M.

Upoważnienie Pana do podjęcia należności demobilizacyjnych od rządu francuskiego było przekazane Ambasadzie Rzeczypospolitej w Pa-ryżu. Wobec zawieszenia jednak czynności Ambasady Rzeczypospoli-tej w Paryżu, sprawa podjęcia na-leżności demobilizacyjnych za jej pośrednictwem jest obecnie bezprzed-miotowa.

Przesyłanie odnośnych upoważ-nień do podjęcia reszty należności de-mobilizacyjnych rodzinom, lub oso-bom trzecim, które stale zamieszku-ją na terenie Francji, jest nadal aktualne.

Dziękuję za życzenia. Bardzo mi jest przykro, że koledzy Pana tak długo czekali na odpowiedź na ich listy, ale wiele jest przeszkód, które trudno ominąć. Proszę mi wierzyć, robimy wszystko, by każdemu jak

najprędzej udzielić odpowiedzi w "Poradniku Żołnierskim".

St. Strz. K.

O urlop do Holandii dla zawarcia małżeństwa należy prosić bezpo-sredniego Dowódcę, który przypu-szczalnie będzie mógł uwzględnić Pana prośbę poza zwykłą kolejką zgłoszeń o urlopy do Francji, Belgii i Holandii.

Urlop dla zawarcia małżeństwa może być zaliczony na poczet przy-sługującego Panu urlopu okoliczno-sciowego.

Mgr. T. B. Ppor.

Pisze pan porucznik, że spadko-bierczynią po ś.p. bracie Pana, który zginął w Belgii, 5.X.1944 r., jest jego żona przebywająca w Pol-sce. Radzę więc gotówkę wpłacić do Banku na rach. "łączny" pana po-rucznika i żony brata, a książeczkę oszczędnościową wraz z testamentem złożyć w tym samym Banku jako de-pozyt.

Kazimierz S.

List Pana w sprawie odznaczenia "Krzyżem Walecznych" i otrzyma-nia odznaki Brygady Karpackiej przekazałem właściwym czynnikom wojskowym do załatwienia.

Przypuszczam, że wkrótce otrzy-ma Pan oficjalne powiadomienie, czy i kiedy otrzymał Pan "Krzyż Wa-lecznych" i odznakę Brygady Karpa-ckiej.

A.C.2. Jas. M.

O urlop do Francji mogą prosić wszyscy żołnierze posiadający rodzi-ny na kontynencie. W Pana wy-padku podanie należy wnieść drogą służbową do D-cy Polskich Sił Po-wietrznych. O ile nie zachodzi jakaś ważna sytuacja w rodzinie /śmierć, ciężka choroba/, urlop dostanie Pan w kolejności zgłoszeń.

Kpr. S.G.

Z listu Pana nie wynika, jakim władzom złożył Pan depozyt: pol-skim, czy brytyjskim. Radzę prosić Oficera Opieki, by w drodze służbo-wej zwrócił się o zwrot depozytu.

Por. W.

Adres podany przez szwagra pa-na porucznika jest dobry, ale nie od-powiada wymaganiom pocztowym — powinien on brzmieć: Oflag VI. B. Dössel Polish Military Camp Dössel Germany A.P.O. 230 U.S. Army.

Cieszę się, że pan porucznik tak szybko nawiązał łączność ze szwa-grem. Mam nadzieję, że paczki, któ-re Pan wysłał, dojdą do rąk adresa-ta.

Kpr. S.M.

Sprawa ewentualnego starania się o obywatelstwo brytyjskie nie jest jeszcze aktualna. W odpowie-dnim czasie wszyscy zainteresowani będą powiadomieni o możliwościach i sposobie ubiegania się o obywatel-stwo brytyjskie.

"Szeregowie".

Oszczędności żołnierzy polskich składane na książeczkę oszczędno-sciową "Post Office Savings Bank Book" urzędy pocztowe wypłacają bez żadnych ograniczeń przy zasto-sowaniu dotychczas obowiązujących przepisów.

£3 można podjąć codziennie w każ-dym urzędzie pocztowym U.K.

P. Józef S.

Jednorazowy dodatek, o którym Pan pisze przysługuje przed urodze-niem się dziecka.

Żona Pana winna była na trzy miesiące wypełnić specjalny formu-larz /można otrzymać w każdym ur-zędzie pocztowym/, który składa się u oficera płatnika na stacji lotniczej.

O ile to nie zostało zrobione w od-powiednim czasie, radzę wnieść po-danie w drodze służbowej o wypłatę tego dodatku, podając powody prze-oczenia terminu oraz załączając wy-żej wymieniony formularz.

Niezaprawdę od tego przysługuje Panu dodatek na dziecko po przedło-żeniu oficerowi płatnikowi danej sta-cji lotniczej metryki urodzenia dzie-cka.

Kapr. W.T.

Zaniepokojenie jest słuszne, ale zapewniam Pana, że gdyby powrót nasz do kraju musiał ulec opóźnie-niu, to Rząd nasz będzie się nadal starał o ogół obywateli polskich na emigracji i z całą pewnością specja-lną opieką otoczy wszystkich obec-nych i byłych członków P.S.Z.

WERINAJSEK

... ŚMIEJMY SIĘ — BO KTO WIE CZY POKÓJ POTRWA TRZY
TYSIĄCE LAT ...

PO ZAKOŃCZENIU WOJNY

POCIESZENIE

Zażenowana Szkotka do jednego z polskich żołnierzy:

—Nie gniewajcie się na nas, że niektórzy zazdrośni Szkoci domaga-ja się, ażebyście opuścili Szkocję. My po wojnie nie chcemy mieć cudzo-ziemców. Zobaczycie, co my zrobimy z Anglikami ...

ROZMOWA PAŃ

—To pani nie wie, że Hitler był wegetarianinem?

—Wykluczone! Przecież ożenił się z Ewą Braun ...

WYLICZYŁ

—Czy pan czytał, że z Kanady wy-słali do Polski 700 krów! ...

—700 krów to jeszcze nie, ale 2800 dojeżdż ...

—No i co pani teraz powie?

—Martwię się — pewnie nas prze-topia na masło albo na bomby ato-mowe ...

ĆWICZENIA

Co teraz robicie w obozie — zapy-tał jeden z rodaków żołnierza:

—Stale mamy ćwiczenia ...

—Jakie?

—"Kryj się przed bombą atomo-wą" ...

PIERWSZE ZMARTWIENIE PO
ZAKOŃCZENIU WOJNY

—Czemu nie cieszyć się z zakoń-czenia wojny?

—Bo, bo, znowu zacznie się to przedwojenne salutowa-nie.

OSZCZĘDNOŚĆ

—To pan pali panie pułkowniku takie marne papierosy?

—Trudno prosić pana — trzeba oszczędzać! Ja nawet dla oszczę-dności zaciągam się co drugi raz! ...

AUTENTYCZNE

Szkot zaczyna pewnego polskiego żołnierza:

—Kiedy wracasz do Polski?

—Może jutro, tylko przy waszej "pomocy" nie wiem czy za rok wy-dostanie się z tej Szkocji?

—Dlaczego?

—Codziennie chodzę na dworzec, staje w ogonku do kasy i chcę kupić bilet do Warszawy, a ten kasjer od-powiada mi: "sorry! Nie mówcie nam "sorry" tylko dajcie nam "tickety"! ...

DOBRA ZAKASKA

"Śledzik po japońsku" ...

PO KOMPLETNYM
OSWIETLENIU SZKOCJI

—Co pan tu szuka?

—Zgubiłem przed wojną w tym sa-mym miejscu trzy penny — teraz mam światło ...

GDZIEŚ W SZKOCJI

W pewnym ośrodku wojskowym szef kompanii zwraca się:

—Kto służył przed wojną w armii lądowej — wystąp!

Wystąpiła cała kompania.

—To dobrze, że was tylu jest z ar-mii lądowej — jutro odejdziecie na żniwa.

Tekst i rysunki: TONY

THE BRITISH — POLISH CORRESPONDENCE CLUB

Brytyjsko — Polski Klub Korespondencyjny

/pod patronatem The Rt. Hon. The Lord Merrivale of Walkhampton/

3, Novar Crescent, Kirkcaldy, Fife.

Chcesz zbliżyć Polskę do Zachodu oraz pozyskać nowych przyjaciół dla niej i dla siebie? Zapisz się do naszego Klubu, liczącego już ponad tysiąc członków.

O b o w i ą z k i : 1/ solidność osobista, 2/ wymiana przynajmniej jednego listu na miesiąc, 3/ opła-cenie 2 sh. 6 d. rocznej składki /żołnierze płać 1 sh. 6 d./

M o ż l i w o ś c i : nieograniczone — to zależy jedynie od Twego taktu oraz umiejętności podejścia do ludzi.

Listy członków oraz ich adresy są drukowane cztery razy do roku: wszyscy członkowie otrzymują je bezpłatnie.

Zwykły list do nas oraz wpłacenie składki stanowi formalne zgłoszenie. Uprasza się podać: czytelny adres, wiek i wykształcenie /w przybliżeniu/, stopień opanowania angielskiego lub francuskiego, ewen-tualnie zawód oraz życzenia.

EDYNBURG

2, Drumsheugh Place. Tel. 21712.

Przy Caledonian (Prince's Street) Station na przedłużeniu Queensferry Street.

Księgarnia Polska

"CO SŁYCHAĆ"

Otwarta od 9 rano do 17.30 bez przerwy.

Posiada obfity wybór książek, broszur polskich i angielskich o Polsce. Słowniki i podręczniki szkolne. Kalendarze ścienne i kieszonkowe. Upominki, orzelki, Polandy oraz wszelkiego rodzaju dystynkcje i odznaczenia wojskowe. Sprzedaj gazet i czasopism.

Zamówienia z prowincji załatwiane szybko i sprawnie.

SPIS RZECZY:

Henryk Piątkowski: Szósta roczni-ca Września. — Aleksander Boray: Przegląd tygodniowy. — N. J. Gordon: Nowości lotnicze. — Stefan Łaskiewicz: Pierwszy dzień bryga-dy. — Jędrak: Jak się to zaczęło? — Roman Odwet: Przez ulice Warsza-wy. — Krzysztof Nowak: Wojna na polskim morzu. — Seweryn Kwa-sniewski: Od zachodniej granicy. — Jerycz: Kilkanaście dni piekła. — "Towarzysz Broni". — Zbiórki. — Poradnik żołnierski. — Tony: Wery-najsek. — Fotografie.

WYDAJE SŁUŻBA OPIEKI NAD ŻOŁNIERZEM

Adres Redakcji (Editorial Offices): 5, Portugal St., W.C.2. Tel., HOLborn 7600. 1-e piętro.

Redaktor przyjmuje w poniedziałki i wtorki od godziny 11-ej — 13-ej.

Redakcja nie zwraca rękopisów niezakwalifikowanych do druku.

Warunki prenumeraty: Miesięcznie z przesyłką pocztową w Wielkiej Brytanii i zagranicą 1 sh. 6 d., kwartalnie 4 sh. 6d. Należność prosimy wpłacać z góry przekazem pocztowym lub czekiem na "POLSKA WALCZĄCA" pod adresem Administracji.

Ceny ogłoszeń: 1 cal przez jeden łam — sh.20. Zarezerwowane miejsce 50% drożej. Ogłoszenia o poszukiwaniu pracy — 2sh. za wiersz.

Adres Administracji (Business Offices): 63, Lincoln's Inn Fields, W.C.2. Tel., Chancery 5505 i 5506.

Printed for "Polska Walcząca" by St. Clements Press, Ltd., Portugal St., Kingsway, W.C.2. Registered at the G.P.O. as a newspaper.

W najbliższych dniach ukaże się nakładem Polskiego Ruchu Wolnościowego "Niepodległość i Demokracja" — BROSZURA JANA KILINSKIEGO, p.t.:

"OCENY I ZADANIA"

rozważania o problemach i przeobrażeniach emigracji, ze szczególnym uwzględnieniem wojska.

Cena 1/6.

DO NOBYCIA we wszystkich KIOSKACH I KSIĘGARNIACH